नगर शिक्षा योजना

"सिपमूलक, प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय शिक्षाको विस्तार;
सुसंस्कृत, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति विकासको आधार"

२०८३/२०८४-२०९२/०९३

- गुणस्तरीय शिक्षा
- समावेशी तथा समान पहुँच
- सिपमूलक तथा प्रविधिमैत्री शिक्षा
- सुशासन, समन्वय र साझेदारी

माादी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, संखुवासभा

संरक्षक

नगर प्रमुख

नगर उपप्रमुख

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

प्रमुख सल्लाहकार

राजेन्द्र कुमार कार्की, शिक्षा अधिकृत

नगर शिक्षा योजना निर्माण समिति

श्री गिरिराज भण्डारी, संयोजक

श्री बद्री कार्की

श्री शान्तिकुमार दाहाल

श्री गोपाल प्रसाद प्याकुरेल

श्री देवेन्द्र गुरुङ

श्री घनेन्द्र कार्की

श्री मोहनमणि दाहाल

श्री खड्ग बहादुर दर्जी

श्री तारादेवी खत्री कार्की

माादी नगरपालिका, संखुवासभा

मन्तव्य

प्राकृतिक रूपमा सुन्दर हाम्रो गरिमामय मादी नगरपालिकाको उज्ज्वल भविष्य र गुणस्तरीय शिक्षाको बलियो जग बसाल्ने यस ऐतिहासिक क्षणमा "१० वर्षे शिक्षा योजना" को निर्माण गरी सार्वजनिक गर्न पाउँदा मलाई अत्यन्तै हर्ष र गर्वको अनुभूति भएको छ। शिक्षा भनेको कुनै पनि समाजको चेतना र समृद्धिको मूल आधार मात्र होइन, यो त हाम्रो पुर्खादेखि चलिआएको रैथाने ज्ञान र हाम्रो मादीको श्रम संस्कृतिलाई जोगाउने बलियो माध्यम पनि हो। आज हामीले विद्यालयमा हाम्रा बालबालिकालाई दिने शिक्षाको स्तरले नै आगामी एक दशकपछिको हाम्रो नगरको सामाजिक, आर्थिक र कृषिजन्य नेतृत्वको अवस्था निर्धारण गर्नेछ। यसै यथार्थलाई मनन गर्दै, हामीले हाम्रो नगरको शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका विद्यमान भौगोलिक चुनौतीहरूलाई चिर्दै र यहाँको मौलिक विशेषतालाई समेट्दै आगामी १० वर्षका लागि एक दूरगामी, व्यावहारिक र परिणाममुखी योजना तयार पारेका छौं।

यस रणनीतिक योजना अन्तर्गत हामीले मादीका प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयमा प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा, आधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला र सुरक्षित खेलमैदान सहितको गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने संकल्प गरेका छौं। हाम्रा शिक्षकहरूलाई आधुनिक शिक्षण विधिको तालिम दिँदै गर्दा स्थानीय इतिहास, कला र यहाँको बहुसांस्कृतिक पहिचानलाई स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ। यस योजनाले माध्यमिक तहदेखि नै विद्यार्थीको रुचि र बजारको मागअनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनेछ, जसले हाम्रा युवाहरूलाई आधुनिक बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न योग्य बनाउनुका साथै मादीको रैथाने कृषि, जडीबुटी, पर्यटन र परम्परागत सीपमा आधारित उद्यमशीलताको विकास गर्न मद्दत पुऱ्याउनेछ। अपाङ्गतामैत्री विद्यालय संरचना, विपन्न तथा जेहेन्दार छात्रवृत्ति कार्यक्रम र गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकासको सुनिश्चितता गर्दै हामीले शिक्षालाई बालमैत्री, समावेशी र जीवनोपयोगी बनाउने मार्गचित्र कोरेका छौं ताकि हाम्रा बालबालिका आधुनिक संसारसँग जोडिएर पनि आफ्नो मादीको माटो, भाषा र संस्कृतिप्रति सधैं गर्व गर्न सकून्।

मादी नगरपालिकाको शैक्षिक रूपान्तरण र यो महत्वाकांक्षी योजनाको सफल कार्यान्वयन एक्लो नगरपालिकाको प्रयासबाट मात्र सम्भव छैन। यसका लागि आदरणीय शिक्षाविद्हरू, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, शिक्षक तथा कर्मचारी, अभिभावक र सरोकारवाला सम्पूर्ण निकायको निरन्तर सहयोग, रचनात्मक सुझाव र सक्रिय सहकार्यको म हार्दिक अपेक्षा गर्दछु। आउनुहोस्, हामी सबै हातेमालो गरौं र हाम्रा बालबालिकाको सुनौलो भविष्यका लागि एउटा सबल शैक्षिक आधारशीला निर्माण गरौं। अन्त्यमा, यो योजना निर्माणको प्रक्रियामा आफ्नो अमूल्य समय र सुझाव दिनुहुने सम्पूर्ण विज्ञ, बुद्धिजीवी तथा सरोकारवाला मादीबासी महानुभावहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

धन्यवाद।

जिवन लिंथेप
नगर प्रमुख
मादी नगरपालिका, संखुवासभा

मन्तव्य

मादी नगरपालिकाको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि "१० वर्षे नगर शिक्षा योजना" निर्माण भएको यस ऐतिहासिक घडीमा उपप्रमुखको तर्फबाट हार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु। शिक्षा केवल अक्षर चिन्नु र प्रमाणपत्र लिनु मात्र होइन, बरु यो त हाम्रो मादीको माटो, यहाँको बहुसांस्कृतिक समाज र भूगोल सुहाउँदो व्यावहारिक जीवनपद्धति निर्माण गर्ने बलियो माध्यम हो। हाम्रा बालबालिकाले प्राप्त गर्ने शिक्षा आधुनिक र प्रतिस्पर्धी हुनुका साथै पहिचान उत्पादनसँग जोडिनु आवश्यक छ। यसै सन्दर्भमा, यस योजनालाई सफल बनाउन र हाम्रो नगरको शैक्षिक स्तरलाई नयाँ उचाइमा पुऱ्याउन मैले नगर शिक्षा योजनाका मुख्य चारवटा महत्त्वपूर्ण संकथन र दृष्टिकोणहरूलाई अगाडि सारेको छु, जसले हाम्रो समृद्धिको मार्गचित्र कोर्नेछ।

हाम्रो पहिलो प्रतिबद्धता भनेको मादीका प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयको भौतिक र प्राविधिक पूर्वाधारलाई मजबुत बनाउँदै ग्रामीण तहसम्म गुणस्तरीय शिक्षाको समान पहुँच पुऱ्याउनु हो, ताकि कुनै पनि बालबालिका भूगोल वा आर्थिक अवस्थाका कारण शिक्षाबाट बञ्चित हुन नपरोस्। दोस्रो महत्त्वपूर्ण लक्ष्यका रूपमा, हामीले विद्यालयको शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा व्यापक सुधार गर्ने नीति लिएका छौं, जस अन्तर्गत घोकन्ते विद्यालाई निरुत्साहित गर्दै विद्यार्थी केन्द्रित, प्रयोगात्मक र व्यावहारिक शिक्षण सिकाइलाई अनिवार्य बनाइनेछ। यसैगरी, तेस्रो दृष्टिकोण अनुसार मादीको स्थानीय पाठ्यक्रममा यहाँको मौलिक पहिचान, लिम्बू, राई, गुरुङ र शेर्पा लगायतका विविध समुदायको भाषा, कला, संस्कृति र परम्परागत रैथाने ज्ञानलाई संस्थागत रूपमा समावेश गरिनेछ ताकि बालबालिकामा आफ्नो इतिहासप्रति गर्व गर्ने भावना जागृत होस्। चौथो र सबैभन्दा व्यावहारिक पक्ष भनेको विद्यार्थीहरूलाई मादीको रैथाने कृषि (विशेषगरी अलैंची, उखु, र नगदेबाली खेती), पर्यटन, र स्थानीय उद्योगमा आधारित व्यावसायिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्नु हो, जसले हाम्रा युवाहरूलाई बेरोजगार बन्नबाट रोकी आत्मनिर्भर र उद्यमशील नागरिक बन्न प्रेरित गर्नेछ।

अन्तमा, यी चारवटा आधारभूत स्तम्भहरूमा टिकेर निर्माण गरिएको यो दूरगामी १० वर्षे शिक्षा योजना एक्लो नगरपालिकाको प्रयासबाट मात्र पूर्ण हुन सक्दैन। यसको सफल कार्यान्वयनका लागि हाम्रा आदरणीय शिक्षकहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, बुद्धिजीवी, टोल विकास संस्था, अभिभावक र सम्पूर्ण सरोकारवाला मादीबासी महानुभावहरूको सक्रिय सहभागिता र निरन्तर खबरदारीको म हार्दिक अपेक्षा गर्दछु। जुटौं, हामी सबै जनप्रतिनिधि र नगरबासी मिलेर एउटा यस्तो शैक्षिक वातावरण निर्माण गरौं जसले हाम्रो मादी नगरपालिकालाई सिंगो कोशी प्रदेश र देशकै एउटा नमुना शैक्षिक केन्द्रको रूपमा स्थापित गर्न सकोस्।

धन्यवाद।

सुनिता देवी भट्टराई

उपप्रमुख

मादी नगरपालिका, संखुवासभा

मन्तव्य

ऐतिहासिक, सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाले सुशोभित संखुवासभाको मुटु मादी नगरपालिकाको समग्र विकास र दीर्घकालीन समृद्धिका लागि शैक्षिक रूपान्तरण अपरिहार्य सर्त हो। नगरको आगामी शैक्षिक दिशा निर्देश गर्ने दूरगामी दस्तावेज "१० वर्षे शिक्षा योजना" को मस्यौदा सार्वजनिक भएको यस गौरवमय क्षणमा प्रशासनिक नेतृत्वको तर्फबाट म सबैमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु। एक्काइसौं शताब्दीको वैश्विक परिवेशमा शिक्षा केवल साक्षरता र प्रमाणपत्र प्राप्तिमा मात्र सीमित हुन सक्दैन। यो त नागरिकको चेतना, दक्षता, र जीवनलाई सार्थक बनाउने वैज्ञानिक पद्धति हो। हाम्रो प्रशासनिक प्रयास र संकल्प भनेकै मादी नगरपालिकाका बालबालिकालाई समयसापेक्ष, प्रतिस्पर्धी र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु हो, जसले उनीहरूलाई स्थानीय माटोसँग जोड्दै विश्व बजारमा समेत अब्बल सावित गर्न सकोस्।

यस दूरगामी शिक्षा योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि हामीले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, र शिक्षण सिकाइ विधिलाई मुख्य आधारस्तम्भ मानेका छौं। परम्परागत र घोकन्ते शिक्षण शैलीलाई पूर्णतः विस्थापित गर्दै अबका दिनमा विद्यार्थी केन्द्रित, प्रयोगात्मक, र डिजिटल प्रविधिमा आधारित आधुनिक शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई विद्यालय तहमा अनिवार्य रूपमा लागु गरिनेछ। संघीय र प्रादेशिक पाठ्यक्रमको मर्मलाई आत्मसात् गर्दै मादीको आफ्नै विशिष्ट भूगोल, रैथाने ज्ञान, र स्थानीय उत्पादनलाई समेटेर वैज्ञानिक एवं स्तरीय स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको निर्माण गरिनेछ। यसले गर्दा हाम्रा बालबालिकाले विद्यालय तहदेखि नै सैद्धान्तिक ज्ञानका साथै व्यावसायिक र प्राविधिक सीप आर्जन गर्न सक्नेछन्। शिक्षण सिकाइलाई थप प्रभावकारी बनाउन शिक्षकहरूको निरन्तर पेसागत क्षमता विकास, डिजिटल साक्षरता, र नतिजामुखी उत्तरदायित्वलाई प्रशासनिक रूपमा कडाइका साथ सुनिश्चित गरिनेछ।

गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति तब मात्र सम्भव हुन्छ, जब विद्यालयको भौतिक र डिजिटल पूर्वाधारसँगै उत्कृष्ट प्राज्ञिक वातावरणको मेल हुन्छ। मादी नगरपालिकाले प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयलाई प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा, आधुनिक पुस्तकालय, वैज्ञानिक प्रयोगशालाहरूले सुसज्जित गर्दै लगानीको उच्च प्रतिफल निकाल्ने नीति लिएको छ। शैक्षिक प्रशासनलाई चुस्त, पारदर्शी, प्रविधिमा आधारित बनाउँदै अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई वस्तुनिष्ठ बनाइनेछ। यो महत्वाकांक्षी योजनालाई मूर्त रूप दिन नगरपालिकाको प्रशासनिक संयन्त्र दृढतापूर्वक क्रियाशील रहनेछ। अन्त्यमा, यस योजनाको मस्यौदा निर्माणमा अहोरात्र खटिनुहुने विज्ञ समूह, अमूल्य सुझाव दिनुहुने सम्पूर्ण सरोकारवालाहरू तथा यो साझा संकल्पलाई सफल बनाउन सहयोग गर्नुहुने सबैमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

धन्यवाद।

विनोदकुमार भण्डारी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
मादी नगरपालिका, संखुवासभा

प्राक्कथन

शिक्षा मानव विकासको आधार हो। समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक-आर्थिक विकास सम्भव हुँदैन। नेपालको संविधानले शिक्षा मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गर्दै आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा नगर शिक्षा योजना समयसापेक्ष आवश्यकता हो।

हाम्रो नगरमा शैक्षिक पहुँच विस्तार भए तापनि सिकाइ उपलब्धी, समानता, गुणस्तर, प्रविधिको उपयोग, शिक्षक पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा अझै सुधार आवश्यक छ। भौगोलिक अवस्था, सामाजिक, आर्थिक असमानता, लैङ्गिक तथा अपाङ्गता सम्बन्धी चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान गुणस्तरको शिक्षा प्राप्त गर्न सकेका छैनन्।यस शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोत र सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा, दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) तथा प्रदेश/स्थानीय नीतिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै योजना तयार गरिएको छ।

हाम्रो भनाइ स्पष्ट छ, "शिक्षा केवल विद्यालयभित्र मात्र सीमित नभई जीवनभर सिकाइको आधार बन्नुपर्छ।" बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित र प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता, तथा उत्तरदायी शासकीय अभ्यासमार्फत शिक्षा सुधार सम्भव छ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारबीच सहकार्य अपरिहार्य छ। साझा प्रतिबद्धता र प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत हाम्रो नगरलाई सिकाइमैत्री, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षाको नमुना स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्ने हाम्रो दृढ सङ्कल्प छ।

शिक्षा योजना लेखन समिति
मादी नगरपालिका, संखुवासभा

विषय सूची

योजनाको सारांश १

विषय प्रवेशः १

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः २

योजना निर्माण प्रक्रियाः ३

परिच्छेद १ .... ६

परिचय ६

क) भौगोलिक अवस्थिति ६

ख) जनसाङ्ख्यिक संरचना ७

ग) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाः ८

घ) आर्थिक अवस्थाः ११

ङ) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषणः १२

परिच्छेदः २ .... २१

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण २१

२.१ दूरदृष्टिः २१

२.२ लक्ष्यः २१

२.३ उदेश्य २१

२.४ रणनीति २१

२.५ अपेक्षित उपलब्धिः २४

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण २५

परिच्छेदः ३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र ३२

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा ३२

३.२ आधारभूत शिक्षा ३७

३.३ माध्यमिक शिक्षा ४३

३.४ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ ४८

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू ५२

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ५२

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ५६

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण ६२

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम ६६

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता ६९

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास ७३

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ७८

परिच्छेद - ५.. ८३

५.१ उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनः ८३
५.२ संस्थागत (नीजि) विद्यालयः ८५

परिच्छेदः ६ सुशासन तथा व्यवस्थापन ८८

६.१. **शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास** ८८
६.२ **स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध** ९३

परिच्छेद- ७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन ९६

परिच्छेद - ८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.. १०२

अनुसूचीहरू.. १०६

नगर शिक्षा समितिले योजना निर्माण समितिको गठन १०६
योजना निर्माण समितिको/कार्यदल निर्णय १०७
सरोकारवालहरूसँग योजना निर्माणसम्बन्धमा सल्लाह सुझाव संकलन कार्यक्रमको उपस्थिति ११०
योजना निर्माणका लागि तथ्याङ्क संकलकहरुको लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम ११२
नगर शिक्षा योजना निर्माणको समूह छलफलका तस्बिर ११३
नगर शिक्षा योजनाको अन्तिम ड्राफ्टको प्रस्तुतीकरण तथा सुझाब संकलन कार्यक्रम ११४
नगर शिक्षा योजनाको तथ्याङ्क विश्लेषण कार्यको तस्बिर ११५

योजनाको सारांश

नगर शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ।

योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धी सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा गैर-औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक-निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेशः

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान, २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा विद्यालय शिक्षासम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ। साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ। यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो। गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन। संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ। स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो। देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ। एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ

उपलब्धी, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो। शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुन सकेको छैन। शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो। बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ। शिक्षा योजनाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (Gender Equality and Social Inclusion - GESI) उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धी सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ। शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ। साथै, जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपतकालीन अवस्थामा पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ। यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ। त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो।

ग) योजना निर्माण प्रक्रियाः

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो।

क) नेपालको संविधान

ख) सोह्रौं आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७

ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच

च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना

ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६

झ) दिगो विकास लक्ष्य

ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८

ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना

ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८

ड) राजनीतिक दलका घोषणापत्रहरू

ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको परिच्छेद - १ मा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू चुनौतीहरू र अवसरहरू उल्लेख गरिएको छ । परिच्छेद -२ मा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धीहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद - ३ मा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालिवकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन र शिक्षक विकास तथा व्यवस्थापन रहेका छन् । परिच्छेद - ४ मा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा समता तथा समावेशीकरण; स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा; आपतकालीन तथा

संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा; विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन् ।

परिच्छेद -५ मा अन्य उपक्षेत्र समावेश गरिएको छ । परिच्छेद - ६ मा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था समेटिएको छ भने परिच्छेद ७ मा लगानी र स्रोत व्यवस्थापन र परिच्छेद - ८ मा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेदः १

परिचय

क) भौगोलिक अवस्थिति

मादी नगरपालिका नेपालको कोशी प्रदेश अन्तर्गत सङ्खुवासभा जिल्लाको सुदूर दक्षिणमा अवस्थित छ । नेपालको मानचित्रमा २७° १२' उत्तरी अक्षांशदेखि २७° १८' उत्तरी अक्षांशसम्म ८७° २०' पूर्वी देशान्तरदेखि ८७° २८' पूर्वी देशान्तरबीचमा अवस्थित छ । यो नगरपालिका ५०० मिटर उचाइमा रहेको राम्बेनी दोभानदेखि २९०० मिटरको सिरमाने धजे डाँडासम्म फैलिएको छ । मादी नगरपालिकाको क्षेत्रफल ११०.१० वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यो नगरपालिकामा ९ वटा वडाहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकाको नामाकरण ऐतिहासिक, सांस्कृतिक तथा भौगोलिक विशेषताका आधारमा गरिएको मानिन्छ, जसले स्थानीय पहिचान र गौरवलाई प्रतिबिम्बन गर्दछ।

यो नगरपालिकामा भौगोलिक विविधतायुक्त लेक, बेंसी, भीरपाखा, मैदान तथा फाँटहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा विभिन्न किसिमको हावापानी पाइन्छ । यस पालिकाको तल्लो क्षेत्रमा गर्मी तथा न्यानो हावा पानी पाइन्छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा ठण्डा हावापानी पाइन्छ

यस नगरपालिकामा भौगोलिक अवस्था र हावापानी अनुसारका विविध वनस्पतिहरू पाइन्छन् । नदी तथा खोलाका फाँटहरूमा उष्ण सदावहार वन पाइन्छ भने मध्य भागमा पतझर मौसमी वन र माथिल्लो लेकाली भागमा लेकाली तथा कोणधारी वन पाइन्छ । बेंसी भागमा साल, सिसौ, खयर, लामपाते, ढाल्ने कटुस तथा साझ जस्ता कडा वनस्पति पाइन्छ । मध्य भागमा उत्तिस, ओखर, चिलाउने जस्ता वनस्पति पाइन्छ भने लेकाली भागमा गुराँस, लाङठे, अँगेरी, फँलाट, खराने, पात्ले कटुस, चाँप, काउलो आदि जस्ता वनस्पतिहरू पाइन्छन् । यसका अतिरिक्त विभिन्न प्रकारका जडिबुटीहरू जस्तै चिराइतो, यार्सागुम्बा, टिमुर, चिम्फिङ, खानक्पा, सतुवा, पाखनबेत, हडचुर, ठूलो ओखती, लोठ सल्ला, बिख्मा, बाकलपाते, ओथेक्पा आदि पनि पाइन्छ । वनस्पतिको विविधता

जस्तै विभिन्न प्रकारका जंगली जनावर तथा जीवजन्तुहरूपनि पाइन्छ ।पर्यटकीय सम्भावनाको हिसाबले यहाँ प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरू रहेका छन्। नदी, ताल, वनजंगल, डाँडाकाँडा, ऐतिहासिक मन्दिर, गुम्बा वा सांस्कृतिक धरोहरहरूले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको राम्रो सम्भावना देखाउँछन्। यद्यपि पूर्वाधार, प्रचार–प्रसार र व्यवस्थापनको कमीका कारण यी सम्भावनाहरू पूर्ण रूपमा उपयोग हुन सकेका छैनन्।

स्थानीय तहमा पाइने जैविक विविधतामा विभिन्न प्रजातिका वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरूङ्गीहरू पर्दछन्। वन क्षेत्रले वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न, जलाधार संरक्षण गर्न र स्थानीय जीविकोपार्जनमा योगदान पुऱ्याएको छ। तथापि वन अतिक्रमण, अव्यवस्थित दोहन र जलवायु परिवर्तनका असरले जैविक विविधतामा चुनौती सिर्जना गरिरहेको छ।

प्राकृतिक प्रकोप तथा जोखिमको दृष्टिले यस स्थानीय तह बाढी, पहिरो, डुबान, आगलागी, खडेरी तथा भूकम्प जस्ता जोखिमहरूसँग आंशिक रूपमा संवेदनशील रहेको छ। विशेष गरी वर्षायाममा नदी तथा खोलानालाबाट बाढी र पहिरोको जोखिम बढ्ने गर्दछ। जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी, जनचेतना, सुरक्षित पूर्वाधार विकास तथा स्थानीय तहको आपतकालीन व्यवस्थापन क्षमता सुदृढीकरण आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रशस्त प्राकृतिक, जैविक तथा पर्यटकीय सम्भावना रहे तापनि दिगो व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण र योजनाबद्ध विकासमार्फत मात्र यी स्रोतहरूको समुचित उपयोग सम्भव छ।

ख) **जनसाङ्ख्यिक संरचना**

मादी नगरपालिकाको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले विविधता, गतिशीलता र विकासका चुनौती तथा सम्भावनालाई एकै साथ प्रतिबिम्बित गर्दछ। जनसङ्ख्याको बनावट हेर्दा महिला र पुरूषको अनुपात करिब सन्तुलित रहेको पाइन्छ, यद्यपि कार्यशील उमेर समूहमा पुरूषको बाह्य बसाइसराइँका कारण महिला जनसङ्ख्याको अनुपात तुलनात्मक रूपमा बढी देखिने अवस्था पनि रहेको छ। बालबालिका, किशोर-किशोरी, कार्यशील उमेर (१५-५९ वर्ष) तथा ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या वितरणले भविष्यको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा आवश्यकतालाई संकेत गर्दछ।

यस स्थानीय तहमा अल्पसङ्ख्यक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायहरूको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ। यी समूहहरू सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक पहुँचका दृष्टिले अझै पनि जोखिममा रहेको अवस्था देखिन्छ, जसले लक्षित तथा समावेशी नीतिको आवश्यकता औंल्याउँछ।

जनसङ्ख्याको वृद्धिदर मध्यम स्तरको रहेको अनुमान गरिन्छ। जन्मदर, मृत्युदर, स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा बसाइसराइँका प्रवृत्तिले यस वृद्धिदरलाई प्रभावित गरेको छ। यदि हालको प्रवृत्ति निरन्तर रहेमा आगामी वर्षहरूमा कार्यशील उमेर समूहको हिस्सा क्रमशः घट्ने र ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या बढ्ने सम्भावना देखिन्छ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार मादीको जनसंख्या १३,२७३ रहेको छ । क्षेत्री, तामाङ, ब्राह्मण, लिम्बू, राई, याख्खा, गुरूङ, शेर्पा, नेवार, मगर, विश्वकर्मा, दर्जी, सार्की, भुजेल, दशनामी र भोटे गरी मादी नगरपालिकामा १६ जातजातिका मानिसहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ । मादी नगरपालिकाको अल्पसंख्यकमा भोटे, दशनामी र मगर जाति पर्दछन् । मादीमा बसोबास गर्ने अल्पसंख्यक तथा बहुसंख्यक समुदायलाई निम्न तालिकाबाट पनि पहिचान गर्न सकिन्छ ।

मादी नगरपालिकाको जातिगत जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	जाति	जनसंख्या	प्रतिशत (%)
१	क्षेत्री	३,३५७	२५.२९
२	तामाङ	१,६११	१२.१४
३	ब्राह्मण	१,४०१	१०.६३
४	लिम्बू	१,२४१	९.३४
५	गुरुङ	१,०४२	७.८५
६	याख्खा	७७८	५.८६
७	राई	७६२	५.७४
८	विश्वकर्मा	६९३	५.२२
९	शेर्पा	५९९	४.५२
१०	दर्जी	५२४	३.९४
११	अन्य (भोटे, दशनामी, भुजेल, नेवार, सार्की र मगर)	१,२६५	९.५३
	जम्मा	**१३,२७३**	**१००**

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

मादी नगरपालिकामा बसोबास गर्ने जातजाति तथा समुदायहरूको आफ्नै मातृभाषा रहेको छ । यस नगरपालिकामा तामाङ, शेर्पा, लिम्बू, राई, याख्खा, नेवार आदिले आफ्नो घरमा मातृभाषा बोल्ने गर्दछन् । सरकारी कामकाजको भाषा नेपाली भाषा भएकाले आफ्नो मातृभाषाको संरक्षण हुन सकेको छैन । त्यसकारण धेरै जातिका मातृभाषा लोप हुँदै गएका छन् । विशेषगरी याख्खा, राई र लिम्बूहरूको सम्प्रदायमा उपजाति धेरै भएकाले उपजाति अनुसार भाषाहरू फरक पर्दै गएको पाइन्छ । जसले गर्दा अल्पसंख्यक जातिहरूको भाषिक क्षमता पनि घट्दै गएको छ । उनीहरूमा आफ्ना संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज विस्तारै लोप हुँदै गइरहेको अवस्था छ । देशको सामाजिक र राजनैतिक परिवर्तनसँगै आएको चेतनाले आफ्नो जातीय पहिचानका लागि संगठित हुँदै गरेको पाइन्छ ।

बसाइसराइँको दृष्टिले यो स्थानीय तह श्रममा आधारित बाह्य तथा आन्तरिक बसाइसराइँबाट प्रभावित छ। रोजगारी, शिक्षा र सेवा सुविधाको खोजीमा युवा वर्गको बाहिरिने प्रवृत्तिले स्थानीय उत्पादनशीलता र विद्यालय उमेर समूहको संख्यामा असर पारेको छ। जनसङ्ख्याको समग्र प्रक्षेपणले दीर्घकालमा शिक्षा, सीप विकास, रोजगारी सिर्जना र सामाजिक संरक्षण कार्यक्रमलाई जनसाङ्ख्यिक यथार्थसँग जोडेर अघि बढाउनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट पार्दछ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले समावेशी विकास, लक्षित शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास रणनीतिका लागि बलियो आधार प्रदान गर्दछ।

ग) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाः

मादी नगरपालिका सामाजिक, सांस्कृतिक र भाषिक विविधताले सम्पन्न पालिकाका रूपमा परिचित छ। यहाँ विभिन्न जातजाति र समुदायहरूको बसोबास रहेको छ, जसले आपसी सहअस्तित्व, सहिष्णुता र सामाजिक सद्भावको परम्परालाई बलियो बनाएको छ। हिन्दु, बौद्ध, इसाई, किराँत तथा अन्य धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा प्रचलित परम्परा, संस्कृति, चाडपर्व, संस्कार, लोक कला तथा सांस्कृतिक अभ्यासहरूले समुदायको पहिचान, मूल्य मान्यता र सामाजिक आचरणलाई निर्देशित गर्दछन्। यस्ता सांस्कृतिक सम्पदाले सामाजिक एकता, नैतिक शिक्षा र अन्तरपुस्तीय सम्बन्ध सुदृढ गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्। आधुनिक जीवनशैली, शहरीकरण र वैदेशिक प्रभावका कारण केही परम्परागत अभ्यासहरू क्रमशः लोपोन्मुख हुने जोखिममा रहेका छन्।

मादी नगरपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरू विभिन्न धर्म मान्ने गर्दछन् । जनगणना, २०७८ अनुसार यहाँ हिन्दु (५४.०%), बौद्ध (२४.०%), किराँत (२०.५%) र इसाई (१.५%) धर्म मान्ने मानिसहरू बस्दछन । यहाँ मन्दिर, गुम्बा, साकेलाथान, देवीथान, माङ्हिम र चर्च आदि धार्मिक

स्थलहरू निर्माण गरिएका छन् । धर्ममा विश्वास गर्ने व्यक्तिहरूले आ-आफ्नो धार्मिक क्रियाकलाप गर्ने गर्दछन् । मानिसहरूले आ-आफ्नो परम्परा र संस्कार अनुसार फरक-फरक धर्ममा विश्वास गरेको पाइन्छ । भाषिक दृष्टिले यो नगरपालिका बहुभाषिक प्रकृतिको छ। नेपाली भाषासँगै विभिन्न मातृभाषाहरू प्रयोगमा छन्, जसले सांस्कृतिक पहिचान र सिकाइ प्रक्रियामा विशेष महत्त्व राख्दछन् । मातृभाषामा आधारित शिक्षा तथा सञ्चारले बालबालिकाको सिकाइ सहज बनाउने र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार मादी नगरपालिकामा भाषागत आधारमा जनसंख्याको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

मादी नगरपालिकाको भाषागत जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	भाषा	संख्या	प्रतिशत (%)
१	नेपाली	७,४६९	५६.३
२	तामाङ	१,५९४	१२.०
३	लिम्बू	१,१९४	९.०
४	याख्खा	७५२	५.७
५	शेर्पा	५७८	४.४
६	गुरुङ	५६४	४.२
७	राई	३५०	२.७
८	नेवार	२१९	१.६
९	संस्कृत	१२८	१.०

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस स्थानीय तहमा पुस्तौंदेखि हस्तान्तरण हुँदै आएको रैथाने ज्ञान, सीप र प्रविधि कृषि, पशुपालन, जडीबुटी, घरेलु उद्योग, वास्तुकला, खानपान र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनसँग जोडिएका छन्। यस्ता ज्ञान र सीपहरूले स्थानीय जीविकोपार्जन, आत्मनिर्भरता र दिगो विकासमा योगदान पुर्‍याउँदै आएका छन्। यद्यपि पर्याप्त अभिलेखीकरण, प्रवर्द्धन र आधुनिक प्रविधिसँगको समन्वयको अभावले यी ज्ञान-सीपहरूको निरन्तरता चुनौतीमा परेको देखिन्छ।

समग्रमा, सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता, मातृभाषा र रैथाने ज्ञान यस स्थानीय तहका अमूल्य सम्पदा हुन्। तिनको संरक्षण, प्रवर्द्धन र शिक्षा तथा विकास योजनासँग एकीकरण गर्नु दीर्घकालीन सामाजिक विकासका लागि अपरिहार्य देखिन्छ।

घ) आर्थिक अवस्थाः

यस स्थानीय तहको आर्थिक संरचना मुख्यतः कृषि, सेवा तथा उद्यमशीलतामा आधारित रहेको छ। परम्परागत कृषि यहाँको प्रमुख व्यवसायका रूपमा विद्यमान छ, जसअन्तर्गत अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, पशुपालन तथा साना स्तरका कृषि-आधारित गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यद्यपि सिँचाइ, प्रविधि, बजार पहुँच र मूल्य श्रृंखलाको सीमितताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व अपेक्षाअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन।

उद्योग तथा व्यापारको क्षेत्रमा घरेलु तथा साना उद्योगहरू'जस्तै खाद्य प्रशोधन, हस्तकला, निर्माण सामग्री, सिलाइ-कटाइ तथा कृषि-आधारित उद्योग आर्थिक क्रियाकलापका महत्वपूर्ण आधार बनेका छन्। स्थानीय बजार, साना व्यापारिक प्रतिष्ठान र सेवा व्यवसायले रोजगारी सिर्जना गरिरहेको भए पनि पूँजी, सीप, प्रविधि र लगानी वातावरणको कमजोरीले यस क्षेत्रको विस्तार सीमित रहेको देखिन्छ।

पर्यटन सम्भावनाको दृष्टिले यस स्थानीय तहमा प्राकृतिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको अवसर प्रदान गरेका छन्। होमस्टे, धार्मिक यात्रा, स्थानीय संस्कृति र प्राकृतिक सौन्दर्यमा आधारित पर्यटन गतिविधिले आयआर्जन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहे तापनि पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन अझै अपर्याप्त छन्।

रोजगारीका अवसरहरू सीमित भएकाले श्रमशक्तिको उल्लेखनीय हिस्सा आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न रहेको छ। रेमिट्यान्सले घरायसी अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याए पनि दीर्घकालीन उत्पादनशील क्षेत्रमा यसको न्यून प्रयोग चुनौतीका रूपमा देखिन्छ।

मादी नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारीमा जाने मानिसहरूको संख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जनगणना, २०७८ अनुसार खाडीमुलुक, युरोप, मलेसिया लगायत अन्य मुलुक गरी करिब ८९७ जना मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । यसबाट वैदेशिक मुद्रा भित्रिने गरेको छ । साथै गरिबी निवारणमा समेत सहयोग पुगेको छ । मादी नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारीमा जाने मानिसहरूको वडागत विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

मादीबाट वैदेशिक रोजगारीमा गएको जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	वडा नं.	संख्या	प्रतिशत (%)	कैफियत
१	१	१४३	८.५६	
२	२	६१	६.८५	
३	३	२७०	१२.१२	
४	४	२१०	८.३३	

५	५	१५५	७.२७	
६	६	१४६	९.२७	
७	७	१११	१२.१७	
८	८	९४	८.५१	
९	९	११६	८.७७	
	जम्मा	**१३०६**	**९.१०**	

स्रोतः शैक्षिक गणना, २०८३

मादी नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारीमा जाने वडागत विवरण अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी वडा नं. ३ बाट २७० र सबभन्दा कम वडा नं. २ बाट ६१ जना रहेको छ ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको आर्थिक विकासका लागि कृषि आधुनिकीकरण, साना तथा मध्यम उद्यम प्रवर्द्धन, पर्यटन विकास र सीपमूलक रोजगारी सिर्जनालाई एकीकृत रूपमा अघि बढाउनु आवश्यक देखिन्छ।

ङ) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषणः

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाको समग्र विकासको आधार हो। यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या २८ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको सङ्ख्या २६१ रहेको छ। केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता नदेखिने अवस्था छ। लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ। अपाङ्गता-मैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको सङ्ख्या २८ रहेको छ। अधिकांश सहजकर्ताले आधारभूत तालिम प्राप्त गरे पनि खेलमा आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र समावेशी शिक्षण विधिमा

	निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि आवश्यक देखिन्छ। सहजकर्ता र बालबालिका अनुपात १:९ रहेको छ । यो अनुपात राष्ट्रिय प्रारम्भिक बालविकास रणनीति (२०७७-२०८७) ले निर्धारण गरेको १:१५ भन्दा कम रहेको छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित, बालमैत्री कक्षाकोठा, खानेपानी, शौचालय, खेल सामग्री तथा सिकाइ कुनाको उपलब्धता केन्द्रगत रूपमा असमान छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ र डिजिटल सिकाइ सामग्री सीमित केन्द्रहरूमा मात्र प्रयोगमा आएका छन्। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही केन्द्रहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसोको जोखिममा रहेका छन्, जसले बालबालिकाको नियमितता र स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याएको छ। सुरक्षित पूर्वाधार र वातावरणीय सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास मा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, गुणस्तर, पूर्वाधार र वातावरणीय सुरक्षामा सुधार आवश्यक छ। लक्षित कार्यक्रम, सहजकर्ताको क्षमता विकास र बालमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत प्रारम्भिक शिक्षाको गुणस्तर सुदृढ गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
आधारभूत शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) सबै बालबालिकाको मौलिक अधिकार र जीवनोपयोगी सिकाइको आधार हो। यस स्थानीय तहमा आधारभूत तह सहितका विद्यालयहरूको सङ्ख्या ३४ रहेको छ भने चालु शै.स.२०८३ मा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या १८७१ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार देखिए तापनि कक्षा दोहोरिने, कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धीमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले आधारभूत तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति समूहका बालबालिकाको नियमितता र सिकाइ उपलब्धी अपेक्षाकृत कमजोर रहेको अवस्था पाइन्छ। अपाङ्गता—मैत्री पूर्वाधार, सहायक सामग्री तथा समावेशी शिक्षण विधिको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्।

	विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या ७६ रहेको छ। विद्यालयहरूको भौगोलिक वितरण केही क्षेत्रमा पहुँचमैत्री र केही क्षेत्रमा दुर्गम देखिन्छ। विद्यार्थी—शिक्षक अनुपात औसत १:१३ रहेको छ भने गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा विषयगत शिक्षकको अभाव देखिन्छ। विद्यार्थी सङ्ख्या न्यून भएका विद्यालयहरूमा बहुकक्षा-बहुस्तर (Multi-grade Multi-level) पठनपाठन सञ्चालन भइरहेको अवस्था छ। उचित तालिम, सामग्री र व्यवस्थापनको अभावले यसको प्रभावकारिता सीमित भए पनि व्यवस्थित रूपमा लागु गर्न सकेमा पहुँच र लागत-प्रभावकारिता सुधार गर्ने सम्भावना देखिन्छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री तथा स्थानीय सन्दर्भअनुकूल पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता सीमित रहेको छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अझै न्यून छ, जसले प्रविधिमैत्री सिकाइ विस्तारमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्याधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पारेको छ। सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार, विपद् पूर्वतयारी र वातावरणीय शिक्षाको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा जलवायु-अनुकूल विद्यालय विकासमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ। लक्षित समावेशी कार्यक्रम र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत आधारभूत शिक्षालाई सुदृढ बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।
माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२) विद्यार्थीहरूको जीवनोपयोगी सीप, विश्लेषणात्मक सोच र भविष्यका अवसरका लागि आधार तयार गर्ने महत्वपूर्ण चरण हो। यस स्थानीय तहमा माध्यमिक विद्यालयहरूको

	सङ्ख्या ८ रहेको छ भने चालु शै.स.२०८३ मा विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या ४३८ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार भए तापनि कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धीमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले माध्यमिक तहमा छात्राहरूको सहभागिता ५०.९१ % र छात्रहरूको सहभागिता ४९.०९ % रहेको छ। शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात औसत १:१३ रहेको छ। विषयगत दक्ष शिक्षक विशेष गरी गणित, विज्ञान, अङ्ग्रेजी तथा प्राविधिक/व्यावसायिक विषयमा सीमित उपलब्ध छन्, जसले सिकाइ गुणस्तरमा असर पुऱ्याएको छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री, प्रयोगात्मक उपकरण तथा ICT सामग्रीको पहुँच न्यून छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पुऱ्याएको छ। सुरक्षित पूर्वाधार, वातावरणीय शिक्षा र विपद् तयारी कार्यक्रम आवश्यक देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा माध्यमिक शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार र ICT प्रविधि विस्तारमा सुधार आवश्यक छ। लक्षित योजना र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले सबै उमेर समूहका नागरिकलाई जीवनोपयोगी सीप, साक्षरता र आर्थिक अवसर प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा काम गर्दछ। यस स्थानीय तहमा विभिन्न अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा **साक्षरता अभियान, बालबालिका र युवा लक्षित कार्यक्रम, महिला साक्षरता समूह, सीप विकास तालिम** लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन्।

	वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम, जस्तै पुनःभर्ना, विद्यालय बाहिरका बालबालिका र किशोर-किशोरीका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमहरू, सामाजिक र आर्थिक पृष्ठभूमि अनुसार लक्षित गरी कार्यान्वयन भइरहेका छन्। यसले बालबालिका, युवा र महिला समावेशीकरणमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याएको छ। तथापि, समूहगत सहभागिता, नियमितता र गुणस्तरमा अझै सुधारको आवश्यकता देखिन्छ। आयआर्जन तथा व्यावसायिक सीपसँग जोडिएका तालिम कार्यक्रमले समुदायका सदस्यलाई आत्मनिर्भर र रोजगारीले सक्षम बनाउने उद्देश्य राख्दछन्। यस स्थानीय तहमा **कृषि, हस्तकला, सिलाइ-कटाइ, आईटी/प्रविधि र स्थानीय उत्पादन आधारित तालिम** सञ्चालन भएका छन् । यस्ता तालिमहरूले दिगो आयआर्जनको सम्भावना बढाउने भए तापनि तालिमपछि रोजगारी र बजार पहुँचमा चुनौतीहरू देखिन्छन्। सामुदायिक पुस्तकालय, सिकाइ केन्द्र र डिजिटल स्रोतहरूको पहुँचमा अझै असमानता छ। धेरै स्थानमा पुस्तकालय सञ्चालन भए तापनि बालबालिका, युवा र महिला समुदायले त्यसको पूर्ण उपयोग गर्न सकेका छैनन्। पुस्तकालय, सीप परीक्षण, प्रशिक्षण र परामर्शलाई एकीकृत गर्दै स्थानीय स्तरमा सिकाइ वातावरणलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमले साक्षरता, सीप विकास र समुदाय सहभागितामा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका छन्। तथापि, निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय कार्यक्रम विस्तार, लक्षित समूहको समावेशी सहभागिता, आयआर्जन तथा सीपको व्यावसायिक उपयोग र स्थानीय पुस्तकालय तथा ज्ञान स्रोतको सशक्तीकरणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक देखिन्छ। यसले दीर्घकालीन रूपमा समुदायमा जीवनभर सिकाइको वातावरण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ।

यस स्थानीय तहमा शिक्षा पहुँच विस्तार भएको देखिन्छ। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रदेखि माध्यमिक तहसम्म विद्यार्थीहरूको भर्ना र सहभागिता वृद्धि भएको छ। प्रारम्भिक बालविकास र आधारभूत तहमा लैङ्गिक समानता अपेक्षाकृत सन्तुलित देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा बालिकाको निरन्तरतामा केही कमी छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति समूहका बालबालिकाको पहुँच र सिकाइ उपलब्धी अझै चुनौतीपूर्ण छ, जसले लक्षित समावेशी कार्यक्रमको आवश्यकता औंल्याउँछ।

शिक्षक क्षमता र व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक देखिन्छ। विशेष गरी विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव, शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातको असमानता, बहुकक्षा/बहुस्तरको अभ्यास प्रारम्भिक र आधारभूत तहमा मात्र सीमित रहेको अवस्था, सिकाइ गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पुऱ्याउँछ।

पूर्वाधार, सिकाइ सामग्री र ICT पहुँच असमान रहेको छ। सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा, पुस्तकालय, प्रयोगात्मक सामग्री र डिजिटल स्रोतहरूको अभावले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय जोखिम, जस्तै बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो, विद्यालय र बालविकास केन्द्रको नियमितता तथा पूर्वाधारमा प्रभावकारी असर पुऱ्याएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ। तथापि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय तालिम, आयआर्जन र व्यावसायिक सीपको प्रयोग, तथा सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान स्रोतहरूको उपयोगमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच र समावेशिता विस्तार भए तापनि **गुणस्तरीय सिकाइ, समावेशी पहुँच, शिक्षक क्षमता, पूर्वाधार सुधार, ICT पहुँच र वातावरणीय जोखिम व्यवस्थापन** मुख्य चुनौती बनेका छन्। यसका लागि **तथ्याङ्कमा आधारित लक्षित कार्यक्रम, समावेशी नीतिहरू, बालमैत्री वातावरण निर्माण, शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता** आवश्यक छ। यी पहलहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भएमा स्थानीय तहमा दिगो, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना छ।

२. सबल पक्षहरू

यस स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रमा समावेशिता, गुणस्तर र पहुँच विस्तारका लागि विभिन्न असल अभ्यासहरू लागु गर्दै आएको छ। प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तहसम्म बालबालिकाको समग्र विकास सुनिश्चित गर्न सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गरिएको छ। प्रारम्भिक तहमा खेलमा आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र अभिभावक सहभागिता कार्यक्रम

सञ्चालन गरिएका छन् जसले बालबालिकाको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रभावकारिता बढाउन सहयोग पुऱ्याएका छन्।

आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्दै बालक र बालिकाको सहभागिता सन्तुलन कायम गरिएको छ। दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी जनजातिको सहभागिता बढाउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन्। शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै विषयगत दक्ष शिक्षकको नियुक्ति र निरन्तर पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार गर्ने, तालिम र क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सिकाइ गुणस्तर वृद्धि गर्ने पहलहरू सफल देखिएका छन्।

पूर्वाधार र सिकाइ वातावरण सुधारका लागि विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेलकुद सामग्री र ICT उपकरण उपलब्ध गराइएका छन्। विद्यालय भवनमा हरित र वातावरणीय सचेत पूर्वाधार लागु गरेर जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चालिएको छ। साथै, अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम मार्फत महिला, युवा र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको साक्षरता र व्यावसायिक सीप विकासमा योगदान पुऱ्याइएको छ। आयआर्जन, कृषि, हस्तकला र स्थानीय उत्पादनका तालिमहरूले समुदायमा आत्मनिर्भरता वृद्धि गरेका छन्।

स्थानीय तहले विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक/समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सुधार गरेको छ। विद्यालय र समुदायबीच सहकार्य बढाएर सिकाइ गुणस्तर सुधार, समावेशी शिक्षा विस्तार र बालबालिकाको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गरिएको छ। यसरी लागु गरिएका असल अभ्यासहरूले स्थानीय तहमा **समावेशी, गुणस्तरीय, बालमैत्री र दिगो शिक्षा प्रणाली** विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् र अन्य स्थानीय तहका लागि नमुना रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ। बुदाँगत रूपमा निम्न रहेका छन्

१. विद्यालय शिक्षालाई नियमन तथा व्यवस्थापन गर्न नगर शिक्षा ऐन,२०८१ निर्माण गरी लागु गरिएको,
२. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिएको,
३. विभिन्न साझेदार संस्थासँग (UWS, IVSE project jica, SVA) साझेदारी गरी शैक्षिक सुधारका कार्यक्रमहरू गरिएको,
४. शिक्षक पेसागत विकासका लागि विषयगत विज्ञहरूबाट कक्षा अवलोकन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गरिएको,
५. नियमानुसार प्रधानाध्यापक नियुक्ति गरी कार्यसम्पादन करार गरिएको,
६. दरबन्दी कम भएका तथा विषयगत शिक्षक नभएका विद्यालयहरूमा नगर स्वयम् सेवक शिक्षक व्यवस्थापन गरिएको,

७. शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय पक्षलाई सुधार गर्न स्थानीय तहबाट निरीक्षण तथा सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गरिएको,
८. प्रविधिमैत्री शिक्षणका लागि ICT क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको,
९. अस्थायी प्रकृतिका शिक्षकहरूलाई नियमानुसार करार म्याद थप गरिएको,
१०. आर्थिक पारदर्शिता कायम राख्न विद्यालय लेखा प्रणाली लागु गरिएको ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

1. विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नसक्नु,
2. लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु,
3. अपाङ्गता भएका र विपन्न समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन नसक्नु,
4. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धी प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्न नसक्नु,
5. बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न नसक्नु,
6. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त नहुनु,
7. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच नहुनु र प्रभावकारी प्रयोग गर्न नसक्नु,
8. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर पर्याप्त उपलब्ध गराउन नसक्नु,
9. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
10. विद्यालय र बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु,
11. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्न नसक्नु,
12. कार्यसम्पादनका आधारमा पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गर्न नसक्नु,

४. अवसरहरू

1. संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरू प्राप्त हुनु,
2. शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु,
3. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु,
4. तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरूबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,
5. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु,

6. स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु,
7. स्थानीयतहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु,
8. वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनुलाई शिक्षा क्षेत्रको अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

५. चुनौतीहरू

1. लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति, आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु,
2. जनसाङ्खिकीय प्रवृत्ति (विशेषतः जन्म र बसाँई सराई), बनौट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउनु,
3. स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरवन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्न,
4. विद्यालयमा थप आर्थिक व्यस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्न,
5. दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्न,
6. विपत्को अवस्थाको व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर प्रदान गर्न आपतकालीन स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्न,
7. जनसाङ्ख्यिक समूहहरूको विविधताका कारण आजीवन सिकाइको पहिचानमा विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्न,
8. सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सङ्कलन गर्न,
9. जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्न सिमित जनशक्ति र स्रोतका कारण अपेक्षित उपलब्धी प्राप्त गर्न ।

परिच्छेदः २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ **दूरदृष्टिः** सिपमूलक, प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय शिक्षाको विस्तार; सुसंस्कृत, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति विकासको आधार

२.२ **लक्ष्यः**

सबैका लागि समान पहुँचसहित गुणस्तरीय, सिपमूलक, समावेशी, नवप्रवर्तनशील, व्यवहारिक र प्रविधिमैत्री शिक्षा सुनिश्चित गर्दै प्रतिस्पर्धी, सक्षम, आत्मनिर्भर र सुसंस्कृत जनशक्ति विकास गर्ने ।

२.३ उदेश्य

क) सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु,

ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु,

ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गर्नु,

घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धी प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु,

ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु,

च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु,

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु,

झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गर्नु,

ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु ।

२.४ रणनीति

उद्देश्य	**रणनीति**
१.सबै बालबालिकालाई	१. बालबालिकाको भर्ना अभियान सञ्चालन र नियमित उपस्थितिको

समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु	अनुगमन गर्ने।
	२. विद्यालय पहुँच नपुग्ने क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	३. अभिभावक र समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
	४. विद्यालय नक्साङ्कन र समायोजन गर्ने ।
	५. बालबालिकाको स्कूल बस वा यातायात सुविधा उपलब्ध गराउने गर्ने।
	६. आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने।
२. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु	१. बालिकाका लागि भर्ना र समर्थन कार्यक्रम लागु गर्ने।
	२. शिक्षक र समुदायलाई लैङ्गिक समावेशी तालिम प्रदान गर्ने।
	३. विद्यालय स्तरमा समावेशी नीति र अनुगमन प्रक्रिया विकास गर्ने।
	४. लैङ्गिक र सामाजिक समावेशी शिक्षासम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. समावेशी बालबालिकाको सहभागिता र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
३. अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन गर्नु	१. अपाङ्गता-मैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने।
	२. सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउने गर्ने।
	३. शिक्षकलाई समावेशी शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने।
	५. लक्षित समूहका बालबालिकाको नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
	६. अभिभावक र समुदायलाई समावेशी शिक्षा विषयमा सचेत पार्ने गर्ने।
४. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धी प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु	१. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात आधारमा तालिम प्राप्त दक्ष शिक्षक नियुक्ति गर्ने।
	२. सिकाइ मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने।
	३. पाठ्यक्रम अनुसार थप सन्दर्भ सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने।
	४. शिक्षकलाई पुनर्ताजगी तथा नवप्रवर्तनमा आधारित तालिम प्रदान गर्ने।
	५. सिकाइ उपलब्धीको अनुगमन, नतिजा विश्लेषण सो को रिपोर्टिङ

	प्रणाली विकास गर्ने।
	६. नतिजामा आधारित लक्ष्य निर्धारण गरी कार्यसम्पादन करार गर्ने ।
५. बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु	१. सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गर्ने।
	२. खेल मैदान, पुस्तकालय र प्रयोगशाला जस्ता पूर्वाधार सुधार गर्ने।
	३. विव्यस, शिअसं, शिक्षक, बालबालिकाको सहभागिता र अभिभावक सहयोगद्वारा विद्यालय वातावरण सुधार गर्ने।
	४. विद्यालय परिसर सफाइ र हरित विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. विद्यालयमा स्वास्थ्य र सुरक्षा उपाय लागु गर्ने।
	६. आधारभूत तहमा छापायुक्त तथा डिजिटल कक्षाकोठा निर्माण गर्ने।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	१. समुदाय र शिक्षकको सहभागिता सहित आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्ने।
	२. स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने।
	३. शिक्षकलाई स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने।
	४. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयन अनुगमन र सुधार गर्ने।
	५. प्रभावकारी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्ने।
७. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु	१. आवश्यक शिक्षक दरबन्दी पहिचान, दरबन्दी मिलान र पदपूर्ति गर्ने।
	२. विषयगत दक्षता अनुसार शिक्षक नियुक्ति गर्ने।
	३. शिक्षक व्यवस्थापन र अनुगमन प्रणाली मजबुत गर्ने।
	४. शिक्षक प्रशिक्षण र पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार सुनिश्चित गर्ने।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु	१. विद्यालयमा ICT उपकरण र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गर्ने।
	२. प्रविधिमैत्री शिक्षणका लागि शिक्षकलाई ICT तालिम प्रदान गर्ने।
	३. डिजिटल सामग्री र प्रविधिमा आधारित सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	४. प्रविधिमा आधारित अनुगमन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. स्थानीय समुदायमा डिजिटल साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

९. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनु	१. समुदायमा साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	२. महिला, युवा र लक्षित समूहका लागि अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने।
	३. अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमको अनुगमन र गुणस्तर सुधार गर्ने।
	४. स्थानीय/सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान केन्द्रको प्रयोग विस्तार गर्ने।
	५. जीवनपर्यन्त शिक्षासम्बन्धी सामग्री र स्रोत उपलब्ध गर्ने।
	६. जीपनपर्यन्त शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई परिचालन गर्ने ।
१०. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	१. विद्यालय बाहिरका बालबालिका र किशोर-किशोरीका लागि वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	२. समुदाय र स्थानीय संस्थासँग सहकार्य गरेर वैकल्पिक शिक्षा विस्तार गर्ने।
	३. वैकल्पिक शिक्षाको गुणस्तरको मूल्याङ्कन, अनुगमन र सुधार गर्ने।
	४. स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल वैकल्पिक सामग्री विकास गर्ने।
	५. शिक्षक र प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
११. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्ने	१. विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूलाई समेत सहज हुने गरी कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, खेल मैदान र पुस्तकालय निर्माण गर्ने।
	२. विद्यालय पूर्वाधार जलवायु जोखिम प्रतिरोधी ढाँचामा निर्माण गर्ने।
	३. पूर्वाधारको नियमित मर्मत-सम्भार सुनिश्चित गर्ने।
	४. स्थानीय समुदाय र संघ/संस्थासँग सहकार्य गर्ने।
	५. भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर अनुगमन गर्ने।
	६. बालबालिकाको स्वास्थ्य र सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै पूर्वाधार सुधार गर्ने।
	७. जलवायु अनुकूल हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	८. प्राकृतिक विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विद्यालय अनुगमन गर्ने।
	९. शिक्षक र विद्यार्थीलाई वातावरणीय सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने।

	१०.विद्यालय स्तरमा जलवायु सचेतना र आपतकालीन तयारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

२.५ अपेक्षित उपलब्धिः

१. सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ,
२. सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुनेछ,
३. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित हुनेछ,
४. विशेष आवश्यकता भएका समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध भएको हुनेछ,
५. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धी प्रभावकारी रूपमा हासिल भएको हुनेछ,
६. बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार भएको हुनेछ,
७. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुनेछ,
८. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित भएको हुनेछ,
९. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार भइ कक्षाकोठा तथा विद्यालयमा प्रभावकारी प्रयोग हुनेछ,
१०. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध हुनेछ,
११. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ,
१२. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८७	२०९२	कार्यसम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१३६.४	१३२.०	१२५.०	११०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण **फ्ल्यास रिपोर्ट**
		प्रदेश	१०३.२				
		राष्ट्रिय	८६.४	८९.५	९४.०	९९.०	

१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	६७.८३	७०	७५	९५	IEMIS
		प्रदेश	७६.७				
		राष्ट्रिय	**६८.७**	**७३.**	**८५.**	**९५.**	**फ्ल्यास रिपोर्ट**
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९३.९	९५.०	९६.०	९८.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण **फ्ल्यास रिपोर्ट**
		प्रदेश	९३.८				
		राष्ट्रिय	**९६.८**	**९७.५**	**९९.**	**१००**	
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	८०.९	८३.०	८९.०	९५.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण फ्ल्यास रिपोर्ट
		प्रदेश	१३२.२				
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.	१०७.	१०५.	
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९५.९	९७.०	९८.०	९९.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश	९४.६				
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.	९९.५	१००	फ्ल्यास रिपोर्ट **दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)**
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१००.४	१००.०	१००.०	१००.०	
		प्रदेश	१२६.५				
		राष्ट्रिय	११८.०	११५.०			फ्ल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेश	स्थानीय	७१.६५	७५.०	८५.०	९८.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश					

	दर* (%)	राष्ट्रिय	९८.३				फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	९४.७३	९५	९६	१००	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	११३	११०	१०७	१०५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	६९.०२	७२.०	८४.०	९६.०	IEMIS
		प्रदेश	८७.७				
		राष्ट्रिय	९३.०				
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	९९.२	१००	१००	१००	IEMIS
		प्रदेश	८६.६				
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	१९	१५	१०	५	IEMIS
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	२२.२	२०	१५	१०	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	०.९४	०.९५	०.९८	१.००	IEMIS
		प्रदेश	१.०१				
		राष्ट्रिय	१.०२			१.०१	
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना	स्थानीय	८४.२४	८६.०	९२.०	१००.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश	९४.१				

	दर* (%)	राष्ट्रिय	**९३.८**	**९९.**		**१००**	
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१०६.०६	१०५	१०३	१००	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश	१२३.०				
		राष्ट्रिय	**११०.४**				**फ्ल्यास रिपोर्ट**
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	७०.२१	७३.०	८५.०	९५.०	IEMIS
		प्रदेश	८६.४				
		राष्ट्रिय	**७९.३**				**फ्ल्यास रिपोर्ट**
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	५९.८१	६४.०	८५	९५	IEMIS
		प्रदेश	८५.२				
		राष्ट्रिय		**७२.७**			**दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)**
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	०.९६	**०.९७**	**०.९८**	**१.००**	IEMIS
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१			**फ्ल्यास रिपोर्टवि.क्षे.वि.यो.**
२.१९	आधारभूत तहका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका* (%)	स्थानीय	४.३	३.०	२.५	०.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय			२.९	**१.**	**दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)**
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको	स्थानीय	३६.६८	४०.८	४२.०	४५.०	IEMIS
		प्रदेश		४८.०६			
		राष्ट्रिय		**४३.७**	**४५.**	**५०.**	**फ्ल्यास रिपोर्ट** **पन्ध्रौं योजना** **दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)**

	सङ्ख्या*(%)						
		३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६८.८४	७०.०	७२.०	७५.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश	५६.५				
		राष्ट्रिय	४७.६			६५.	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	५५.१९	५८.०	६५.०	७५.०	प्रारम्भिक सर्वेक्षण
		प्रदेश	८०.६				
		राष्ट्रिय	७१.४				फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.०३	१.०२	१.०१	१.०	IEMIS
		प्रदेश राष्ट्रिय	१.०२		१.	१.	पन्ध्रौं योजना वि.क्षे.वि.यो. दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	९५	९६	९७	१००	IEMIS
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	९७.५				फ्ल्यास रिपोर्ट
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	४८.१४	५२	६०	७०	IEMIS
		प्रदेश	६७.४				
		राष्ट्रिय	६०.३				फ्ल्यास रिपोर्ट
३.६	कक्षा १ मा	स्थानीय	१६.३१	२०.०	३०.०	५०.०	IEMIS

	भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	प्रदेश	४७.३				
		राष्ट्रिय	२४.०				फ्ल्यास रिपोर्ट
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	१२.१९	१४.०	१६.०	२०.०	IEMIS
		प्रदेश	३०.६७				
		राष्ट्रिय	२०.६		२२.0	२७.0	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
	४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा						
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	५८.			९५.	पन्ध्रौं योजना
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	८७.२४	८९.00	९४.00	१00	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	८२.	८९.	९५.	९८.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	९२.		९९.		पन्ध्रौं योजना
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	०.६५				दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
	६. सुशासन तथा व्यवस्थापन						
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	७:१	१०:१	१५:१	२०:१	IEMIS
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	२४:०१:००			३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना
६.२	आधारभूत तह	स्थानीय	२१:१	२५:१	३०:१	३०:१	IEMIS

	(कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	प्रदेश					
		राष्ट्रिय	३०:०१:००			३०:०१:००	**फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना**
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१०:१	१३:१	१५:१	१८:१	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	३३:०१:००	३१:०१:००	३०:०१:००		**पन्ध्रौं योजना**
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१३:१	१५:१	१८:१	२०:१	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	४०:०१:००		३०:०१:००		**फ्ल्यास रिपोर्टपन्ध्रौं योजना**
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी: शिक्षक अनुपात	स्थानीय	१५:१	२०:१	२५:१	२५:१	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	४१:०१:००	३५:०१:००	३०:०१:००		**पन्ध्रौं योजना**

परिच्छेदः ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन, २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस नगरपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापन लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन् ।यस पालिकामा सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण अनुसूची-१ मा दिइएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

शिक्षा क्षेत्रमा बदलिदो परिवेश अनुसार परिवर्तन गरी सोही आधारमा अगाडि बढ्ने नीति स्थानीय सरकारको भए अनुसार प्रारम्भिक बालकक्षाको लागि राज्यले लिएको नीति अनुरूप अगाडि बढ्नु जरूरी छ । प्रारम्भिक बालकक्षाको मुख्य उद्देश्य भनेको बालबालिकाहरूको शारीरिक र मानसिक विकासको तयारी गर्नु र गराउनु हो । कक्षा १ मा अध्ययन गर्नको लागि प्रारम्भिक गुण र सिपहरूको विकास गरी आफ्ना सहपाठी र विद्यालयप्रति सकारात्मक भावनाको विकास गरी शिक्षाको बलियो जग र आधार निर्माण गर्नु हो । तसर्थ उचित वातावरणका साथमा बालमैत्री ढंगबाट बाल मनोविज्ञानमा आधारित भइ खेलविधि, प्रर्दशन विधि लगायत थुप्रै किसिमका माध्यमबाट प्रारम्भिक तह चार वर्षको वरपरका बालबालिकाहरूलाई सिकाइमा सहभागी बनाउन सकिन्छ ।कक्षाकोठाको उचित व्यवस्थापन, हावाको प्रवाह राम्रो भएको, बस्ने ठाउँको राम्रो प्रबन्ध, आवश्यक पर्दा सुत्ने, खेल्ने तथा कक्षा कोठा आकर्षक र बालबालिकासंग सम्बन्धित विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको उपलब्धता भएको, दिवा खाजा तथा दक्ष तालिम प्राप्त शिक्षक पनि अनिवार्य र अपरिहार्य विषय बनेको छ । मादी नगरपालिका अन्तर्गत संचालन भएका नेपाल सरकारका ३३ वटा विद्यालयहरू मध्ये २८ वटा विद्यालयहरूमा बालविकास कक्षाहरू संचालन भइरहेको छन् । विद्यालयका बालविकास कक्षाका आफ्नै प्रकारका प्रकृति, समस्या, चुनौति र सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने कतिपय यिनका साझा स्वरूपका मिल्ने प्रकारका समस्या र सम्भावनाहरू देखिन्छन् । स्पष्ट कार्ययोजनाको अभाव, शैक्षिक सामग्रीको अपर्याप्तता, कक्षा कोठा व्यवस्थापनमा कमी कमजोरी, शिक्षक तालिमको अभाव लगायतका कुराहरू बालविकास कक्षाहरूका साझा समस्याहरू देखिन्छन् । नेपाल सरकारले बालशिक्षाका शिक्षकहरूलाई अत्यन्तै न्यून पारिश्रमिक दिनुका साथै अन्य सेवा सुविधा पनि उपलब्ध गराएको छैन । बिसौं वर्षदेखि सेवारत लामो इतिहास बोकेका शिक्षकहरूको सन्दर्भमा राज्यको ध्यान पुग्न जरूरी छ । पूर्व प्राथमिक तहका बालबालिका स्वभावैले नितान्त शारिरीक र मानसिक रूपमा कलिला हुने भएकोले अभिभावक सचेतीकरण, विभिन्न सरोकारवालाहरू बिच सहकार्य, र समन्वयका साथ बालबालिकाहरूको संवेगात्मक लगायत सबै क्षेत्रहरूको विकासमा सम्बन्धित संचालनमा आएका बालविकास विद्यालयहरूले स्पष्ट नीति कार्यक्रम र योजना तर्जुमा गरी सोलाई सवै सरोकारवाला पक्षको सहमति र सहकार्यमा पूर्व प्राथमिक विद्यार्थीहरूको शैक्षिक, बौद्धिक विकासमा टेवा पुर्याउनु पर्दछ । जसका लागि नगरपालिका शिक्षा शाखा लगायतकाले विद्यालयमा बालवालिकाको विकासको लागि लिएका नीति, कार्यक्रम र योजना अनुरूपका कार्यहरू संचालन सम्बन्धमा वार्षिक योजना बनाई त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न गराउन गोष्ठी संचालन, विभिन्न विद्यालयहरू बिच अन्तरक्रिया, परामर्श गर्न जरूरी देखिन्छ । यसका अतिरिक्त

सम्बन्धित विद्यालयहरूमा रहेका समस्या, सम्भावनाहरूको लेखाजोखा गरी आवश्यक रायसुझाव, पृष्ठपोषण गर्न आवश्यक छ ।

यस पालिकामा जम्मा २८ वटा बालविकास केन्द्रमा पूर्व प्राथमिक शिक्षक रहेको अवस्था छ । यस नगरपालिकाको बालविकास शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच अझै पनि नपुगेको देखिन्छ । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना छात्र ६७.० र छात्रा ६५.९ गरी जम्मा ६५.२ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी बालविकास केन्द्र घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा हुनु पर्नेमा सो नभइ कुनै स्थानमा नजिक र कुनै स्थानमा टाढा भएको देखिन्छ । भूगोल, जनसंख्या, बस्ती आदिलाई मध्यनजर गरी नक्सांकनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजन, स्थानान्तरण एवं नयाँ बालविकास केन्द्रहरू स्थापना गर्नुपर्ने समेत देखिन्छ । यसका अतिरिक्त बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना लगायत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानु जरूरी देखिन्छ ।

क्षेत्रहरु	**शै.स. २०८०**	**शै.स. २०८१**	**शै.स. २०८२**	**शै.स. २०८३**
सामुदायिक विद्यालय को संख्या	**३३**	**३३**	**३३**	**३३**
सस्थागत विद्यालयको संख्या	**१**	**१**	**१**	**१**
ECD को विद्यार्थी संख्या	३१९	२१७	३३६	२५९
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)				१३६.४
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)				६७.८३

३.१.३ उद्देश्यः

- चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा पहुँच बढाउनु,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।

३.१.४. रणनीतिहरू

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
- ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भएबमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
- कार्यरत जनशक्तिलाई प्रोत्साहित गरी वृत्ति विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीति निर्माण गर्ने ।

३.१.५. उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ. उपलब्धिः

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने ।

आ. प्रमुख नतिजाः

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुने,
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने,
- भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकताका आधारमा समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुने ।

इ. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.	प्रमुख	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	१०

स.	क्रियाकलाप	इकाइ	२०८३ /८४	२०८४ /८५	२०८५ /८६	२०८६ /८७	२०८७ /८८	जम्मा	वर्षको जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड पूरा गर्ने	पटक		१			१	२	४
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन गर्ने	पटक	१					१	२
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र पुनर्वितरण तथा नयाँ केन्द्र स्थापना	पटक		१	१	१		३	५
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँको सहकार्य गर्ने	**पटक**	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४	बालविकास शिक्षकका लागि तालिम तथा प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	अभिभावक शिक्षा तथा भर्ना अभियन सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	बालकक्षा स्माट टिभि जडान	कक्षा कोठा	२	५	५	५	५	२२	३३

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						१० वर्षको जम्मा
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	
७	सिकाइ कुना सहित छापायुक्त कक्षा व्यवस्थापन	कक्षा कोठा	२	५	५	५	५	२२	३३
९	आधारभूत शिक्षण तथा खेल सामग्री वितरण	सेट	६	६	६	६	६	३०	३३

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवन, जगत र विकासको लागि अपरिहार्य हुन्छ । राज्य सञ्चालनमा विश्वका प्राय सवै देशले शिक्षालाई मूल प्राथमिकतामा राख्ने गरेको पाइन्छ । शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो । शिक्षालाई शासन, विकास र सेवा प्रवाहको पूर्वाधारको रूपमा लिन सकिन्छ । नागरिकको सर्वाङ्गिण विकासको आधारनै शिक्षा हो । शिक्षा कुनैपनि देशको राष्ट्रिय पुँजी हो, जसले भविष्यमा राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्वलाई सुदृढ गर्दछ । शिक्षाले सक्षम, सवल, सभ्य, समावेशी, समन्यायिक जनशक्ति उत्पादनमा सघाउछ ।शिक्षामा गरेको लगानी राष्ट्रिय पुँजि निर्माण हो । त्यस्तो पुँजी परिचालनले "समृद्ध नेपाल, सुखि नेपाली" को दीर्घकालिन सोचलाई व्यवहारिक जीवनमा सावित गर्न सक्छ ।शिक्षाका उल्लेखित मार्गदर्शन पूरा गर्ने आधार आधारभूत शिक्षाको कुशल सफल मितव्ययी समावेशी र समन्यायिक व्यवस्थापन हो । शिक्षाको आधारनै आधारभूत शिक्षा हो ।आधारभूत शिक्षाको समुचित व्यवस्थापनको लागि राज्य संयत्रवाट तयार गरिएका संवैधानिक व्यवस्था मार्गदर्शन नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था शिक्षासम्बन्धी योजना कार्यक्रम आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ ।

नागरिकको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधन २०७२ को धारा ३१ मा आधारभूत शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य प्रदान गर्ने मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न तपसिल बमोजिमका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिएको छ ।नेपालको संविधान, २०७२ को अनुसूची ८ खण्ड ८ मा आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र राखिएको छ ।संविधानको अनुसूची ९ मा साझा अधिकारको दोस्रो बुँदामा शिक्षासम्बन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । शिक्षा ऐन, २०२८ शिक्षा नियमावली, २०५९ शिक्षक सेवा आयोगको नियमावली, २०५७ को व्यवस्था गरिएको छ ।स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७५ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा शिक्षासम्बन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । दीगो विकासको चौंथो लक्ष्यको रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा रहेको छ ।सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक असरहरू प्राप्त हुनसकुन् भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क, न्यायोचित तथा गुणात्मक आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तर भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको, वि.सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।चालु १५औं पञ्चवर्षीय योजनाले निर्धारण गरेको गुणस्तरीय प्रवद्धनात्मक शिक्षा तथा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने रणनीति निर्धारण गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा कक्षा १-३ सञ्चालित संख्या १० र १-५ सञ्चालनमा रहेका विद्यालयको संख्या १० र १-८ सञ्चालन रहेका विद्यालय ६ ओटा (१ संस्थागत सहित) गरी जम्मा २६ वटा आधारभूत विद्यालयहरू रहेका छन् । नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थालाई हेर्दा आधारभूत विद्यालयको संख्या ठिकै भएपनि विद्यार्थी संख्याको आधारमा बढी रहेको देखिन्छ भने भूगोल र जनसंख्याको आधारमा विद्यालयहरूलाई एक आपसमा समायोजन गरी सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाका केही वडाहरूको अवस्थामा विद्यालय सन्तुलित देखिएता पनि समग्र नगरपालिका भरिमा आधारभूत तहको कक्षा सञ्चालनका लागि उपयुक्त विद्यालयको व्यवस्थापन हुन सकिरहेको पाइदैन । राज्यले आधारभूत तहको शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य गरेता पनि केही बालबालिकाहरू आधारभूत शिक्षाबाट टाढा रहेका छन् । यस्ता बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउन नगरपालिकाकाले विद्यालयमा बालमैत्री शिक्षा, कक्षाकोठा व्यवस्थापन, छात्रवृत्ति जस्ता कार्यक्रमलाई जोड दिन आवश्यक छ ।

नगरपालिका भरिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा मादी नगरपालिकामा आधारभूत तहको शिक्षा पूरा गर्न नसकेका धेरै बालबालिका रहेको देखिन्छ । त्यस्ता बालबालिकालाई नगरपालिकाले संघीय नियम र आधार मानेर छुट्टै नियमावली निर्माण गरी सबै बालबालिकालाई विद्यालय पहुँचमा ल्याउन सक्नुपर्ने देखिन्छ । साथै आधारभूत तहमा उचित दरबन्दी व्यवस्थापन, विषयगत शिक्षकको अभाव, विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी जस्ता क्रियाकलापलाई बढी प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको शैक्षिक विवरण तपशिल अनुसारको रहेको छ ।

क्षेत्रहरु	**शै.सत्र २०८०**	**शै.सत्र २०८१**	**शै.सत्र २०८२**	**शै.सत्र २०८३**
सामुदायिक विद्यालय को संख्या	३३	३३	३३	३३
सस्थागत विद्यालयको संख्या	१	१	१	१
कक्षा १-५ को सामुदायिक विदयालयको विद्यार्थी संख्या	१३७४	१३४१	१२३५	१०८२
कक्षा ६-८ को सामुदायिक विदयालयको विद्यार्थी संख्या	८६७	८५०	८८३	८०५
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	NA	NA	NA	६७.८३
कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	NA	NA	NA	९३.९
आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	NA	NA	NA	९५.९
आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	NA	NA	NA	८४.२४
समग्रसिकाइ उपलब्धी स्तर	५२.५	५२.९	५२.९	
कक्षा ५ सम्मको टिकाउदर	NA	NA	NA	६९.०२
कक्षा ८ सम्मको टिकाउदर	NA	NA	NA	७०.२१
आधारभूत तहमा महिला शिक्षक प्रतिशत	NA	NA	NA	३६.६८%
आधारभूत तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	NA	NA	NA	१:१०
२०८२ मा कक्षा ८ को औषत उत्तीर्ण %	NA	NA	८७.४३	

२०८२ मा कक्षा ५ को औषत उत्तीर्ण %	NA	NA	९५.०५	
२०८२ मा कक्षा ३ को औषत उत्तीर्ण %	NA	NA	९४.७१	
कक्षा १-८ मा दलित विद्यार्थी संख्या	२९१	३२५	३१७	२८४
२०८३ कक्षा १-८ दलित विद्यार्थी प्रतिशत	NA	NA	NA	१५.१७
२०८३ कक्षा १-८ मा जनजाति विद्यार्थी संख्या	NA	NA	NA	९९४
२०८३ कक्षा १-८ जनजाति विद्यार्थी प्रतिशत	NA	NA	NA	५३.१२
२०८३ कक्षा १-८ अन्य विद्यार्थी प्रतिशत	NA	NA	NA	३१.७१

माथिको तालिकाको आधारमा आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भएको हाल सम्मको उपलब्धीलाई निरन्तरता दिँदै वर्तमान अवस्थाको समीक्षाको आधारमा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरी गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाकालागि समून्नत, स्वाधिन, समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र सहितको समान अवसर प्राप्त स्वस्थ, मर्यादित उच्च जीवनस्तर सहितका शिक्षित सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मादी नगरपालिका बनाउने सुन्दर लक्ष्यका साथ आगामी १० वर्षका लागि यस मादी नगरपालिकाको शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलापहरू समेत उल्लेख गरी आधारभूत शिक्षाको १० वर्षे शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ। यस योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुग्नुका साथै सन् २०३० सम्ममा मध्यम आय वर्गका मुलुकहरूको स्तरमा पुग्ने राष्ट्रिय लक्ष्यलाई हासिल गराउन सहयोग पुग्ने विश्वासका साथ स्थानीय तह मादी नगरपालिका शैक्षिक क्षेत्र अन्तर्गत आधारभूत तहको मार्गदर्शक १० वर्षे योजना हो।

३.२.३ उद्देश्य

1. आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
2. आधारभूत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चत गर्नु,
3. आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु ।

३.२.४ रणनीति

1. विद्यालय नक्साङ्कन गरी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,
2. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन कार्यान्वयन गर्ने,

3. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,
4. शिक्षकलाई प्रधानाध्यापकप्रति तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने,
5. विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने,
6. शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्न आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
7. कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने,
8. विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने,
9. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने,
10. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने,
11. शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,
12. शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने,
13. आधारभूत तहमा मातृभाषाको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइका लागि प्रोत्सान गर्ने,
14. विशेष विद्यालय सञ्चालन गर्न जोड दिइनेछ,
15. कक्षा १-५ सम्म अङ्ग्रेजी माध्यमबाट पठनपाठनको सरुवात गरिनेछ ।

३.२.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धी:

१. अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

प्रमुख नतिजा:

१. सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागि हुने,
२. सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पूरा गरेको हुने,
३. न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने,
४. आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने,

५. बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने,

६. बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने,

७. आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धीमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने,

८. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,

९. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने,

१०. जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	५ वर्षमा जम्मा		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१					१	२	
२	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी नगरपालिका घोषण गर्ने	पटक	१					१	१	
४	आधारभूत तहको पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन प्रबोधीकरण	पटक		१		१		२	४	
५	बालमैत्री सिकाइ वातावरणका लागि कक्षाकोठा / भौतिक व्यवस्थापन	कक्षा कोठा		१०	१०	१०	१०	४०	१००	
८	कक्षा १-३ कक्षा शिक्षणको व्यवस्थापन	विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३	
९	विद्यार्थी सहायता कार्यक्रम	पटक		१	१				२	
१०	शैक्षिक तथा मनोसामाजिक	विद्या	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३	

	परामर्श	लय								
	विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारीसम्बन्धी तालिम तथा सामग्री वितरण गर्ने	पटक	आवश्यकता अनुसार							
८	सूचना प्रविधि पहुँच विस्तार गर्ने	कक्षा कोठा	४	४	४	४	४	२०	४०	
९	दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	शिक्षक क्षमता विकास र पेसागत सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
११	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयमा कक्षा १-५ सम्म अङ्ग्रेजी माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ सुरुवात गर्ने		आवश्यकता अनुसार							
१२	न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिलका लागि उपचारात्मक शिक्षणमा जोड दिने		विद्यालयले निरन्तर सञ्चालन गर्ने							

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनसँगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरूवात गरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ । नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ ।राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

संघीय संरचना अनुरूप तीनवटै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट शिक्षाको व्यवस्थापन गर्ने कार्य भए पनि माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा मूलतः स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि सोहिअनुसार शिक्षाका संरचनाहरू बन्ने क्रममा छन । प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापनका लागि शिक्षा शाखा स्थापना गरी सोही शाखाबाट शिक्षासँग सम्बन्धित सेवा प्रवाह गरिरहेको छ । गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता अभिवृद्धिका लागि विद्यालय शिक्षामा इन्टरनेटको पहुँचमा प्रगति, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ICT सुविधामा विस्तार, कम्प्यूटर तथा विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालयको स्थापनामा जोड दिइरहेको अवस्था छ । विद्यालयको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण र शैक्षिक सहयोगको जिम्मा स्थानीय तहका कर्मचारीलाई दिए पनि प्रशासनिक कार्य बोझका कारण सायद शिक्षाको पेशागत सहयोग पर्याप्त देखिदैन ।

मादी नगरपालिका भित्र ३३ वटा सामुदायिक र १ वटा संस्थागत गरी ३४ वटा विद्यालयहरू रहेकाछन् । तहगत रूपमा हेर्दा आधारभूत तहमा सामुदायिक विद्यालय २५ वटा र संस्थागत विद्यालय तर्फ १ वटा रहेकाछन् भने माध्यमिकतर्फ सामुदायिक मात्र ८ वटा विद्यालयहरू

रहेकाछन् । सामुदायिकतर्फ आधारभूत तहका विद्यालयहरू ७५.७५ प्रतिशत र माध्यमिक विद्यालयहरू २४.२५ प्रतिशत रहेकाछन् । माध्यमिकतर्फ १-१० का विद्यालयको प्रतिशत ६२.५ रहेको छ भने १-१२ का विद्यालयको प्रतिशत ३७.५ रहेको छ । लिङ्गको आधारमा हेर्दा समग्र विद्यालयमा सामुदायिक तर्फ ५२.२ प्रतिशत छात्रा भर्ना छन् भने छात्र ४७.८ प्रतिशत मात्र छन् । ती मध्ये अपाङ्ग ४ दलित ५६ जनजाती २८२ छन् । लैङ्गिक रुपमा आधारभूत तहमा ५० प्रतिशत र माध्यमिक तहमा १८ प्रतिशत महिला शिक्षक रहेका छन् । यसको विस्तृत विवरण यस प्रकार रहेको छ । शिक्षक विद्यार्थी अनुपातलाई विश्लेषण गर्ने हो भने आधारभूत तह कक्षा १-५ मा प्रति शिक्षक १:७ जना, आधारभूत तह कक्षा १-८ मा प्रति शिक्षक १:१० जना विद्यार्थी रहेका छन् भने कक्षा ९-१२ माध्यमिक तहमा १: १५ जना रहेका छन् ।

क्षेत्रहरु	शै. स. ८०	शै. स. ८१	शै. स. ८२	शै. स. ८३
माध्यमिक विद्यालयको संख्या सामुदायिक	८	८	८	८
माध्यमिकविद्यालयको संख्या संस्थागत	०	०	०	०
कक्षा ९-१२ को सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थी संख्या	३५३	३९३	२९७	३२८
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	NA	NA	NA	६८.८४
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	NA	NA	NA	५५.१९
माध्यमिक तहमा महिला शिक्षक अनुपात	NA	NA	NA	१:७
माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ मा अपाङ्ग विद्यार्थी संख्या				४
माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ मा दलित विद्यार्थी संख्या				५६
माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ मा जनजाति विद्यार्थी संख्या				२८२
माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ जनजाति मध्ये छात्रा %				५०.७
माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ दलित मध्ये छात्रा %				५४.५

३.३.३ उद्देश्य

१. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
२. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु,
३. विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु ।

३.३.४ रणनीति

१. सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
२. माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउन विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
३. सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,
४. माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
५. शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,
६. शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
७. हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,
८. विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,
९. विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न विद्यार्थी सहायत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
१०. आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी प्राप्त नतिजाको आधारमा सिकाइ योजना निर्माण गरी लागु गर्ने,
११. पढ्दै कमाउदै कार्यक्रमलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

३.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजाः

१. सबै बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,
२. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,
३. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,

४. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
५. माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने,
६. माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
७. माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
९. आर्थिक रुपमा आत्मनिर्भर तथा दक्ष जनशक्तिको उत्पादन हुने ।

माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						१० वर्षको जम्मा
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	५ वर्ष	
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२	माध्यमिक विद्यालयमा नक्साङ्कन, समायोजन र स्थापना	पटक		१				१	२
३	विज्ञान र प्राविधिकधारका विद्यार्थी सहायता कार्यक्रम	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकताअअनुसार स्कुल बसको व्यवस्था						१	१	२

५	कक्षाकोठा थप गर्ने	कक्षाकोठा		४	४	४	४	१६	३२
६	शिक्षक क्षमता विकास	जना	१६	१६	१६	१६	१६	८०	१६०
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
८	डिजिटल सामग्री प्रयोग र ICT सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम गर्ने	जना	८	८	८	८	८	४०	८०
९	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	कक्षा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१०	सिकाइ सामाग्री अनुदान	माध्यमिक विद्यालय	८	८	८	८	८	८	८
११	प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन	कक्षा कोठा	२	२	२	२	२	१०	२०
१२	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५	५
१३	वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम / क्लोजक्याम्प	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

३.४ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समूहमा दिइने शिक्षा नै

अनौपचारिक शिक्षा हो । यो एउटा निरन्तर सिकाइ प्रक्रिया पनि हो । औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रिया प्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणाली नै अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दछन । आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन । तसर्थ सिकाइ जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ । अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ । विभिन्न सिकाइ अवस्थाको आधारमा थप सिकाइ अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ । यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर वृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ । शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९-२०८३ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइका लागि १० वर्षभित्र निरन्तर सिकाइमा संलग्न समाज एवम् सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्नेतर्फ लैजान्छ । स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइको वर्तमान अवस्था विश्लेषणका आधारमा समस्या एवम् चुनौतिहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्थाः

संखुवासभा जिल्लाका विभिन्न पालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा संचालन हुदै आएका थिए । यस कार्यक्रमले विशेषतः १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ । यसका लागि नगरपालिकामा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए

। यस कार्यक्रमले स्थानीय निकायहरूमा साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषतः महिलाहरूलाई समूह बनाई आय आर्जन कार्यक्रमसंग समेत जोडी महिलाको समूह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए । गाउँगाउँमा महिलाहरूको समूह बनाई आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिऊ पूँजी वितरण गरियो । समूहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गच्छे अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गारो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्युनतम ब्याजमा त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहँदै आयो । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूले अनौपचारिक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर यो कार्यक्रम त्यति प्रभावकारी हुन सकेन । तर पनि मादी नगरपालिकामा १५ देखि ५९ वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरी साक्षरता प्रतिशतमा वृद्धि गरिएको थियो । हाल मादी नगरपालिकामा २ वटा सिकाइ केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन् । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरूको अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रूपान्तरण भए पश्चात् अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको तर यसको मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिदैन ।आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले नगरपालिकाको साक्षरतासम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था थियो ।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ

१. अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्नु,
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,
३. आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु ।

३.४.४ रणनीति

१. नगरपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गरिनेछ,
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सदृढीकरण गरी अनौपचारीक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ,
३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्र्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ,
४. नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरूषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रमसंग जोडी सिपमुलक तालिममार्फत आत्मनिर्भर र व्यावसायीक बनाउन सहयोग गरिनेछ,
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड दिइने छ । सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरिनेछ,
६. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने,
७. सिकारूका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने,
८. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने,
९. सामूदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा

सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने,

१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

३.४.४ उपलब्धी नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धी

सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपयन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजा

१. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने,
३. सिकारूको आवश्यकता अनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,
५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,
६. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप

क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७			
घरधुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धि तथ्याङक संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुको व्यवस्थापन अनुदान	वटा	३	३	३	३	३	१५	१५	
आजिवन सिकाईका कार्यक्रमहरु सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सीप विकास र आय आर्जनमा कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
तह १, २ र ३ को अनौपचारिक सिकाईको माध्यमबाट सिकेका ज्ञान सीपलाई प्रमाणिकरण	निरन्तर	निरन्तर						निरन्तर	

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो । पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन । देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्नेसँग पनि सम्बन्धित छ । के पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो । मानवीय चेतना र बौद्धिक विकासको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो । बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरूप निर्धारण गर्नु पाठ्यक्रमको उद्देश्यभित्र पर्दछन् ।

मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाका रूचि, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकूल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रूपमा लिनु आवश्यक छ । पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामाग्रीको रूपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रूपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । जसले पामाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ । हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

मादी नगरपालिकामा सबै विद्यालयमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागु हुँदै आएको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपकै प्रावधान अनुसार शैक्षिक सत्र २०८१ देखि नगरले आधारभूत तह कक्षा १-८ को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रमलाई कार्यान्यन गर्नको लागि स्थानीय पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी कार्यान्वयन गरेको छ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको विषयले बालबालिकाहरूलाई आफ्नो परिवेश अनुकूलको विषयवस्तुमा सहज तरिकाले परिचित हुन् र सिकाइमा आत्मविश्वास बढाउन सहयोग पुऱ्याएको छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई थप सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा र परम्परागत ज्ञान तथा सिपमा आधारित स्थानीय विज्ञको परिचालन गरी नगर स्तरमा विकास गरी कार्यान्वयनमा रहेको छ।

पाठ्यक्रम र सामग्री निर्माणदेखि नै शिक्षकहरूको संलग्नता रहेको र एक पटक सबैलाई अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन र कार्यान्वयनको तयारी गरिएकोले कार्यान्वयनमा सहज भइरहेको छ

विद्यालय तहको पाठ्क्रममा रहेको नयाँ व्यवस्था, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया, मूल्याङ्कन प्रक्रिया र सूचना प्रविधिको सिकाइमा उपयोग विषयमा नगरपालिकास्तरीय कस्टमाइज तालिम वार्षिक रूपमा सञ्चालन गर्ने गरिएको छ। तालिम सञ्चालन गर्न प्रशिक्षक प्रशिक्षण लिएका प्रशिक्षकको अभावले व्यवस्थापनमा चुनौती रहेको छ। शिक्षक सङ्ख्या न्यून भएका विद्यालयबाट तालिममा सहभागी गराउन पनि समस्या भएको र शिक्षकहरूलाई लामो समय नगरपालिकामा टिकाउन नसक्दा तालिम लिएका शिक्षकको सङ्ख्या सधै कम देखिने समस्या रहेको छ। पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र मूल्याङ्कन सम्बन्धी मापदण्डहरू स्वध्ययन र विद्यालयमा भएको सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नमा कतिपय शिक्षकहरू अभ्यस्त नहुँदा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको सक्षमता बढाउन कठिनाई भएको छ। पाठ्यक्रम कार्यान्वयको पर्याप्त तयारी, सम्बन्धित सिकाइ सामग्रीको उपलवब्धता र उपयोग, पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम प्रयोग, शिक्षकलाई सिनियर शिक्षकबाट सुपरिवेक्षण र पेसागत सहयोग, सिकाइका लागि विद्यार्थी मूल्याङ्कनको उपयोग र नियमित क्षमता विकास तालिम सञ्चालनबाट पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने यस योजनाको रणनीति रहेको छ।

आधारभूत तह कक्षा १-३ मा आन्तरिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली मार्फत उपचारात्मक वा थप सिकाइ सहायता सहित मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ। अन्य कक्षाहरूमा पनि पाठ्यक्रमले तोकेको मूल्याङ्कनसम्बन्धी मापदण्ड कार्यान्वयन गरिएको छ। यसको लागि शिक्षक क्षमता विकास र सुपरीवेक्षण गरी सहायता उपलब्ध गराइएको छ। विद्यालयहरूले सिकाइको आवधिक मूल्याङ्कनको रूपमा आन्तरिक परीक्षा र वार्षिक परीक्षाको व्यवस्था गरेका छन् । नगरपालिका र राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डले वार्षिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कन र कक्षोन्नति गर्ने अभ्यास रहेको छ।

४.१.३ उद्देश्य

- विद्यालय तहको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा कार्यन्वयन गर्नु,
- पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु ।

४.१.४ रणनीतिहरू

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधीकरण गर्ने,
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

- विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
- तालिम तथा गोष्ठीबाठ प्राप्त सिप तथा प्रविधिलाई विद्यालय स्तरमा अनुभव आदानप्रदान तथा अभिमुखीकरण गर्ने,
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइने,
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने,
- स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको विकास तथा कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गर्ने,
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने ।

४.१.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

१. पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने ।

प्रमुख नतिजाः

१. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ,
२. पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुनेछ,
३. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुनेछ,
४. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारूमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुनेछ,
५. सिकारूका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन हुनेछ,

६. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुनेछ।

७. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनका लागि शिक्षक क्षमता विकास तालिम संञ्चालन हुनेछ ।

पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्रीका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	जम्मा		
१	पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानीय तह, शिविसइ
२	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
३	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
४	आवधिक मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५		विद्यालय
८	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको परिमार्जन	पटक	आवश्यकता अनुसार							स्थानीय तह, विद्यालय
९	विद्यालय अनुगमन तथा पेसागत विकास	पटक	आवश्यकता अनुसार							
१०	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह, विद्यालय

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ ।

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसूची १२ मा विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था अनुसार प्राथमिक तहमा विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा ५० जना विद्यार्थी भए २ र सो भन्दा माथि भए ३ दरबन्दी, निम्न माध्यमिक तहमा विषयगत ४ तथा माध्यमिक तह (६-१०) ९ जना र (९-१२) मा ८ विषयगत शिक्षक दरबन्दी कायम गरिएको छ ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन् । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो ।

पेसागत रूपमा सक्षम ,दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम,

कार्यशाला, सेमिनार कनफरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरबाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रूपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरी शिक्षक व्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पूरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय रुपमा शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाका रुपमा विकास गरी नेपालको सोह्रौं योजना २०८१/०८२-२०८५/०८६ ले यस पेसामा अब्बल प्रतिभाहरुलाई आकर्षित गर्न विश्व विद्यालयमा उत्कृष्ट अंक हासिल गरेका व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण पेसामा प्रवेश गर्ने गरी कानुनी व्यवस्था मिलाउन उल्लेख गरेको थियो । शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ अनुसार शिक्षक हुनका लागि अध्यापन अनुमति पत्र अनिवार्य हुनुपर्ने, स्थायी शिक्षकका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तीर्ण भएको हुनुपर्ने र बढुवाका लागि शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले तोकेको प्रावधान पूरा गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था छ । वर्तमान अवस्थामा देशमा स्थायी, करार, राहत, सिकाइ अनुदान, बालविकास शिक्षक र निजी श्रोतमा कार्यरत शिक्षकहरू रहेका छन् ।

हाल मादी नगरपालिकामा स्थायी, करार, राहत, सिकाइ अनुदान, नगर अनुदान (स्वयंसेवक), साझेदारी स्वयंसेवक शिक्षक, बालविकास र निजी शिक्षक कार्यरत रहेका छन् ।बालविकास तहमा २८ जना, प्राथमिक तहमा स्वीकृत दरबन्दीमा १०८ जना, राहत ७ जना, नगर अनुदान (स्वयंसेवक) १८ जना, साझेदारी स्वयंसेवक शिक्षक ४ जना गरी जम्मा १३७ जना, निम्न माध्यमिक तहमा स्वीकृत दरबन्दीमा २० जना, राहत अनुदान ११ जना, सिकाइ अनुदान २ जना गरी ३३ जना, माध्यमिक तह (९-१०) मा स्वीकृत दरबन्दीमा १३ जना, राहत अनुदान

७ जना, सिकाइ अनुदान ९ जना, नगर अनुदान १, माध्यमिक तह (११-१२) मा राहत अनुदान ५ जना, नगर अनुदान २ जना, प्राविधिक धारतर्फ प्रशिक्षक ६ जना र सहायक प्रशिक्षक २ जना गरी ४५ जना गरी कूल जम्मा २४३ शिक्षकहरु कार्यरत छन् ।त्यसैगरी विद्यालयहरूमा विद्यालय सहायक ८ जना, विद्यालय सहयोगी ३३ जना, विद्यालय नर्स २ जना, प्रशिक्षक सहायक १ जना गरी जम्मा ४४ जना कर्मचारी कार्यरत छन् ।साथै केही विद्यालयमा विद्यालय स्रोतबाट निजी शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको व्यवस्थापन गरेको छ । शिक्षक तथा कर्मचारी सम्बन्धि विस्तृत विवरण अनुसूची २ मा राखिएको छ ।

पेसाप्रति प्रतिवद्ध दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको सिकाइमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । यसका लागि शिक्षकहरूको पेसागत दक्षता र क्षमता विकासका अवसरहरू उपलब्ध गराउनु अनिवार्य हुन्छ । नविन विधि र प्रविधि, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, सिकाइ सहायता, खोज अनुसन्धान, शिक्षण सिकाइ सामग्री निर्माण र सूचना प्रविधिसँग परिचित भई कक्षाकोठामा प्रवेश गर्नका लागि शिक्षक पेसागत विकास तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, गोष्ठी, वेबिनार आदिबाट शिक्षकको पेसागत विकास गरिँदै आएको छ ।

यसै सन्दर्भमा मादी नगरपालिकाले प्रधानाध्यापकहरूका लागि कम्प्युटर र लेखा व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम, फोकल पर्सनहरूका लागि इमिस तालिम, पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण, प्रश्नपत्र निर्माण कार्यशाला, आइसिटी फोकल पर्सनका लागि आइसिटी तालिम, जिन्सी खाता सम्बन्धि तालिम, बालमैत्री शिक्षण सम्बन्धि तालिम आदि सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

मादी नगरपालिकाले आइसिटी तथा स्मार्ट कक्षा सम्बन्धि तालिम, पाठ्यक्रम, मूल्याङ्कनसम्बन्धी तालिम, शैक्षिक सामग्री निर्माणसम्बन्धी तालिम, प्रधानाध्यापक क्षमता विकास सञ्चालन गर्नुपर्ने तथा सम्पन्न भईसकेका तालिम निरन्तरता दिइरहनुपर्ने आवश्यकता छ ।

४.२.३ उद्देश्य

१. सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने,
२. शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउनु,
३. विषयवस्तुमा निपुण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु,
४. सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु,
५. शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

६। विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,

७। विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।

४.२.४ रणनीति

१. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गरिने,

२. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गरिने,

३. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट मेन्टरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने,

४. ई-हाजिरी मार्फत शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने,

५. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने,

६. रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शिक्षक बैंकको अवधारणा विकास गरी शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने,

७. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने,

८। रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने,

९। नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाईने,

१०। शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइने,

११। शिक्षकको कार्यसम्पादनका आधारमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने,

१२। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्न शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्ने,

१३। प्रसुति विदामा बस्ने महिला शिक्षक र एक महिनाभन्दा बढी विदामा बस्ने शिक्षकको विदा अवधिभरका लागि वैकल्पिक शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।

४.२.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धीः

१. सक्षम, योग्य र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजाः

१. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातका आधारमा दरबन्दी मिलान हुँदा आवश्यकता अनुसार सबै विद्यालयमा पर्याप्त र विषयगत शिक्षकहरूको उपलब्धता सुनिश्चित हुनेछ।

२. शैक्षिक सत्रको सुरुमै नियुक्ति, शिक्षक बैंकको प्रयोग, र लामो बिदामा बस्ने शिक्षकको ठाउँमा वैकल्पिक शिक्षकको व्यवस्थाले गर्दा वर्षभरि नै विद्यार्थीको पढाइमा कुनै अवरोध आउने छैन।

३. पुनर्ताजगी तथा सेवाकालीन तालिम र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोगले शिक्षकहरूको शिक्षण सिप आधुनिक, प्रविधिमैत्री र बालकेन्द्रित बन्नेछ।

४. विषयगत सञ्जाल, विज्ञ समूह, र अनुभवी शिक्षकहरूबाट 'मेन्टरिङ्ग' पद्धति विकास हुँदा नवप्रवेशी शिक्षकहरू छिटो अभ्यस्त हुनेछन् र शिक्षकहरूबीच एकापसमा सिकाइ आदानप्रदान गर्ने संस्कृतिको विकास हुनेछ।

५. ई-हाजिरीको व्यवस्था र कक्षाकोठामा समय सुनिश्चित गर्ने प्रधानाध्यापकको जिम्मेवारीले शिक्षकहरूको उपस्थिति, नियमितता र समयपालनामा उल्लेख्य सुधार आउनेछ।

६. शिक्षकको पेसागत वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीसँग जोड्दा र कार्यसम्पादनका आधारमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्दा शिक्षकहरू नतिजाप्रति बढी जिम्मेवार र उत्प्रेरित हुनेछन्।

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा		
	शिक्षक शिक्षक दरबन्दी					१				

१	मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१		१		१	५	१०	
२	शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम	जना	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३	
३	कार्यसम्पादन करारमा आधारित प्रोत्साहन तथा पुरस्कार	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
४	शिक्षक बैङ्क स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
५	परीक्षाको नतिजा विश्लेषण तथा पृष्ठपोषण	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	पटक								
७	विषयगत शिक्षकको इ-सञ्चालन निर्माण	पटक	आवश्यकता अनुसार							
८	शिक्षकलाई पेसागत सहयोगका लागि विज्ञ समूह गठन तथा परिचालन	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	
९	शिक्षक मेन्टरिङ्ग कार्यक्रम	विद्यालय	आवश्यकता अनुसार							
१०	प्रधानाध्यापक र शिक्षकसँगको कार्यसम्पादन करार सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
११	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
१२	शिक्षण सामग्री निर्माण कार्यशाला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
१३	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
१४	नगर स्वयंसेवक शिक्षक व्यवस्थापन	जना	२१	२१	२१	२१	२१	२१	२१	

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

विभेद र बञ्चितीकरणमा परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चितता सम्भव हुँदैन । पहुँच र सहभागिताको लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानताहरूबीच गरिने सकारात्मक विभेद नै शैक्षिक समता हो । यो आफैंमा गन्तव्य नभई एउटा माध्यम मात्र हो । मादी नगरपालिका विविधताले भरिपूर्ण नगरपालिका हो । यहाँ ब्राह्मण, क्षेत्री, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू रहेका छन् । विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका, कमजोर आर्थिक अवस्था भएका, समाजमा पछि परेका र पारिएका दलित महिला अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको मिश्रित बसोबास यहाँका समुदायमा रहेको छ । समग्रमा महिलाहरूको जनसंख्या यस नगरपालिकामा बढी छ । सम्पत्ति माथिको अधिकार पुरूषको तुलनामा महिलामा कम छ । सामाजिक साँस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैंगिक विभेद विद्यमान छ । बालबालिकाहरू विशेषत अपाङ्गता भएका, दलित, विपन्न परिवारमा जन्म भएका र अनाथहरूको लागि शिक्षामा पहुँच कठीन रहेको छ ।

बालबालिकामा भएका भिन्नताहरूले पहुँच सहभागिता तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समता कायम गर्न आवश्यक छ । यस्तो समताले अवसरको समानता मात्र सिर्जना नगरी अवसर असमान हुनाका कारण पहिचान गरी तिनलाई समान बनाउन विशेष तथा थप प्रबन्ध गर्नुपर्दछ । समता अभिवृद्धि सहित विविधतालाई समावेश गर्न प्रत्येक बालबालिकाले स्वीकारेको र महत्व दिएको महसुस गर्नुपर्दछ । यो सामाजिक न्याय स्थापित गर्न शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्ने कार्य भएकाले महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ ।

शैक्षिक समावेशीकरण भन्नाले जाति, लिङ्ग, भाषा, धर्म, संस्कृति, आर्थिक अवस्था, भौगोलिक क्षेत्र, अपाङ्गता वा अन्य कुनै पनि आधारमा विभेद नगरी सबै बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा सहभागी गराउने प्रक्रिया हो । यसले विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई एउटै साझा शिक्षा प्रणाली र वातावरणभित्र समेट्ने कुरामा जोड दिन्छ । यसले सबै बालबालिकाले बिना कुनै भेदभाव एउटै विद्यालयमा सँगै बसेर अध्ययन गर्न पाउने वातावरण सुनिश्चित गर्दछ । शैक्षिक

समावेशीकरणमा अपाङ्गता भएका तथा विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीहरूलाई अन्य विद्यार्थीसरह सँगै राखेर आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइन्छ । सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई शिक्षाको बाधक नभई एक सम्पत्तिका रूपमा स्वीकार गरी विद्यालयमा सुरक्षित, मर्यादित, विभेदरहित र सम्मानजनक सिकाइ वातावरणको सिर्जना गर्नु नै शैक्षिक समावेशीकरण हो ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

मादी नगरपालिकामा ३३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू संचालनमा रहेका छन । उक्त विद्यालयहरूमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्दै आएका छन । कतिपय विद्यालयहरूमा शारीरिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू समेत रहेका छन । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरूको शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने तथा संविधान प्रदत्त निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या यकिन नभएकाले संख्या कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरू, विविध रोगहरूबाट पीडित बालबालिकाहरू, अभिभावकबिहीन बालबालिकाहरू नगन्य मात्रामा रहेका छन् । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेको छैन । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरू समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरूलाई आवासीय र गैरआवासीय रूपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिदै आएको छ । खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १-५ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरूलाई सत प्रतिशत छात्रा छात्रवृत्ति र दलित बालबालिकाहरूलाई दलित छात्रवृत्ति वितरण गरिदै आएको छ। त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई थप समय र उपयुक्त स्थानको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । मादी नगरपालिकाले समावेशी शिक्षाका सम्बन्धमा धेरै महत्वपूर्ण कामहरू गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन ।

४.३.३ उद्देश्य

१। लक्षित समूहका व्यक्तिहरूको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

२। लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइ सहभागितामा वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धी सुधार गर्नु,

३। समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेद, दुर्व्यवहार र हेपाइ आदिलाई न्यूनीकरण गर्नु ।

४.३.४ रणनीति

१. घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको सबै प्रकारको विवरण सङ्कलन गरी अद्यावधिक गरी राखिने छ ।
२. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिकमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्न सहयोग गरिनेछ ।
३. साधारण विद्यालयमा भर्ना भई अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरूको लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
४. विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
५. समावेशी तथा समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितताका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइनेछ ।
६. विद्यालयमा हुने लैंङ्गिक विभेदलाई न्यूनीकरण गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रमका साथै अनुसन्धान, अनुगमन तथा निरीक्षण गरिनेछ।
७. विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
८. विद्यालयहरूमा बिशेषतः छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन' गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गरिनेछ ।
९. प्रत्येक विद्यालयहरूमा गुनासो पेटिकाको व्यवस्था गरिनेछ।

४.३.५ उपलब्धी, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धी

समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रूपले कमजोर, अपाङ्गता भएका र सहाराबिहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने ।

ख) प्रमुख नतिजा

१. अपाङ्गता, गरिव, विपन्न, अभिभावकविहिन, बेसहारा बालबालिकाहरू आदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने,

२. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने,

३. लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रवृत्ति एवम् प्रोत्साहन प्राप्त गरेको हुने,

४. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक, जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा		
१	औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण	पटक	१		१			२	४	
२	बाल तथा अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	आवश्यकता अनुसार								
३	लक्षित वर्गको लागि छात्रवृत्ति वितरण	पटक	निरन्तर							
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्तका लागि सचेतनामूलक	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५	१०	

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा		
	कार्यक्रम सञ्चालन									
	विशेष प्रकृतिका बालबालिकाको लागि स्रोत कक्षा	आवश्यकता अनुसार								
	समावेशी बालक्लब गठन तथा सञ्चालन	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	
५	जेन्डर फोकल शिक्षक व्यवस्थापन	विद्यालय	३४	३४	३४	३४	३४			

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग स्वास्थ्य तथा पोषण अवस्थाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुन्छ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाइ सहभागिता बढाइ उपलब्धी सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारीसम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बीचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाइ उपलब्धी सुधार गर्न सहयोग गर्दछ ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि कर्णाली क्षेत्रका जिल्लाका तोकिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी रू १५ बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको हो भने सो रकम बढेर आ.व.

२०८२/०८३ देखि प्रति विद्यार्थी रू २० भएको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमलाई बालबालिकाको अधिकारका रूपमा स्थापित गरेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरूमा छात्रा र छात्रका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र केही निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन । कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क स्यानिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउँदै लगिएको छ। सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की, जुकाको औषधी प्रभावकारी रूपमा वितरण गरिएको छ । हाल नगरपालिका अन्तरगतका ३३ वटै विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका विद्यार्थीहरू धेरै लाभान्वित भएका छन् ।

४.४.३ उद्देश्यहरुः

१) बालबालिकाहरूलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको साथै नियमित उपस्थितिको सुनिश्चितता गर्नु,

२) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

१। पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नको लागि

- विद्यालयमा चमेना गृहको व्यवस्थापन गर्ने,
- आमा समूहलाई परिचालन गर्ने,

२। स्थानीय स्तरमा उत्पादित खाद्यवस्तुलाई दिवाखाजाको रूपमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गर्दै जङ्कफुडलाई निषेध गर्ने,

३। स्वास्थ्य, सरसफाइ र पोषणसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

४। विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग wash सुविधा सहितको शौचालय, किशोरीहरूको लागि चेन्जिङ्ग रूम, डिस्पोजल मेसिनको व्यवस्थापन, बालमैत्री पूर्वाधारको विकास गर्ने,

५। विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी भिटामिन ए र फोलिक एसिड आदिको वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,

६। मागमा आधारित स्यानिटरी प्याड, पोषण तथा सरसफाइसम्बन्धी सामग्री वितरण गर्ने,

७। दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने ।

४.४.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धी

विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरण सृजना हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१। विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानुनी प्रबन्ध हुनेछ,

२। दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तहका सरकार र अन्य क्षेत्र समेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानुनी नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ,

३। सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत कक्षा ५ सम्मका सबै बालबालिकाहरूलाई स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा प्राप्त हुनेछ,

४। विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा पर्याप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामग्री सहित अलग-अलग शौचालय, किशोरीहरूका लागि स्यानिटरी प्याड चेन्जिङ्ग रूम सहित बालमैत्री पूर्वाधारको विकास हुनेछ,

५। विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक किशारीहरूको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण भएको हुनेछ,

६। स्वास्थ्य, सरसफाइ र पोषणसम्बन्धी चेतनामुलक आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप	एकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
विद्यालयमा दिवा खाजा घर व्यवस्थापन	वटा	१	१	१	१	१	५	१०	
स्यानीटरी प्याड तथा फोहोर व्यवस्थापन सामग्री वितरण	पटक			१	१	१	५	१०	
टिफिन बक्स तथा पानी बोतल वितरण	पटक		१		१		२	४	
प्राथमिक उपचार बाकस तथा सामग्री वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
स्वास्थ्य सरसफाइ तथा पोषण सम्बन्धी सचेतना	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर							

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द, युद्ध, बन्द, हड्ताल जस्ता संकटको समयमा सबै ठाउँमा विद्यार्थीहरू विद्यालयमा नै जम्मा भएर पठनपाठन गर्न सक्ने अवस्था नरहन पनि सक्छ । यस्तो अवस्थामा समेत बालबालिकाहरू शिक्षाबाट बञ्चित नहुन् भन्ने उद्देश्यका साथ र बालकालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण दिँदै सिकाइलाई निरन्तरता दिनको लागि बैकल्पिक उपाय सहित तयार पारिएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिन्छ । यसको मूल उद्देश्य भनेको संकटकालीन तथा विपद्को अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूलाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्बाध रूपमा क्रियाशिल हुनेगरी शैक्षिक कार्यक्रमको तयारी र

संचालन गर्ने रहेको छ । यस अवधारणा अन्तरगत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन आदि जस्ता कार्यढाँचा समेटिएको हुनेछ ।

नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्न बालबालिकाहरूको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालीन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समेत समावेश गरिदै आएको छ । समय समयमा भएका नेपाल बन्द हड्ताल, २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड १९ लगायत स्थानीय क्षेत्रमा घट्ने प्राकृतिक प्रकोपहरूको कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा बाधा नपुगोस भन्ने हेतुले शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन २०२१-२०३०) मा समेत यस कुरालाई समावेश गरिएको छ । यस महत्वलाई मध्यनजर गर्दै मादी नगरपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्रदान गर्ने योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा वर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरू समावेश गरिएको छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका सुनिश्चितता गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ । बृहत् विद्यालय न्युनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाइ पूर्वाधार, विपद् जोखिम व्यस्थापन, विपद् जोखिमका न्यूनीकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरू उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ । यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ लगायत विभिन्न गुरूयोजना, नीतिहरूले समेत आपत तथा विपद्को समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई कायम राखि राख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन ।
नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुबान जस्ता विपद्ले विद्यालयमा धेरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन् । संखुवासभा जिल्ला समेत यस्ता समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन । विकट भौगोलिक अवस्था भएको मादी नगरपालिकाका विद्यालयहरू पनि विशेषगरी वर्षातको समयमा बाढीपहिरोबाट प्रभावित हुने गरेका छन विपद्को समयमा आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै आवश्यकताको आधारमा लागु गर्ने गरी तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ

सबैलाई सिकाएको अवस्था छ । नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७।०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन परियोजना पाठहरू, स्वअध्ययन, दर तथा खुल्ला शिक्षा लगायतको वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारू राख्ने विधि र प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई पनि विशेष जोड दिएको छ ।

प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा अन्य कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन संकटको बारेमा केही पूर्वानुमान गर्न सकिएतापनि यसको ठ्याक्कै प्रभाव, असरको बारेमा भविष्यवाणी गर्न भने सकिँदैन । विगतका अभ्यासहरूको आधारमा आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना भने अत्यावश्यक पर्दछ । आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना बनाउदा के कस्ता कुराहरूलाई समावेश गर्ने भन्ने कुरा प्रमुख मुद्दा हो । यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजनासँग कसरी तादाम्यता मिलाउन गुरूयोजना अल्पकालीन बनाउने कि दीर्घकालीन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतिहरू भने रही रहेका छन । यस्ता चुनौतिहरूलाई विचार गर्दै मादी नगरपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आँकलन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरूलाई महत्वकासाथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ ।

४.५.३ उद्देश्यहरूः

१. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु,
२. सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक श्रोतको व्यवस्थापन गर्नु,
३. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

१। प्रकोप, विपद्, महामारीको पूर्व अनुमान अनुसार संघीय सरकारले बनाएको कार्यविधिहरूको लागु गर्ने संयन्त्रको विकास गरिने,
२। स्थानीय सरोकारवाला तथा विज्ञहरूसंग अन्तरक्रिया छलफल गरी स्थानीय स्तरमा स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन लगायतका संस्थाहरूसंग समन्वय गरिने,
३। विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारहरूको निर्माणमा जोड दिइने,
४। विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्दै विद्यालय

स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गरिने,
५। विपद्का समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक उपायहरू(E-learning, virtual class जस्ता) को तयारी गरिने,
६। विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी कार्यान्वयन गरिने
७। हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास लक्ष्य पूरा गर्ने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने,
८। विपद्बाट जोगिनका लागि विद्यार्थीहरूमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने,
९। खतरा पहिचान तथा जोखिम क्षेत्रको नक्सांकन गरिन,
१०। विपद् व्यवस्थापनका लागि आपतकालीन संयन्त्रको विकास र कोषको निर्माण गरिने,
११। प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचारका लागि चाहिने सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गरिने,
१२। प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन, जनशक्ति व्यवस्थापन तालिम, गोष्ठीको व्यवस्था गरिने,

४.५.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

आपतकालीन तथा संकटका समयमा समेत नगरपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा वैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाइलाई निरन्तरता दिइएको हुनेछ ।

नतिजा

१. विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा संकटको समयको लागि व्यवहारिक योजना निर्माण भई आवश्यकताका आधारमा लागु हुनेछ,
२. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूले सिक्न

पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	**क्रियाकलाप**	**एकाइ**	**भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)**					**जम्मा**	**भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)**
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७		
१	विपद् जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन	पटक		१				१	२
२	आपतकालीन अवस्थामा शिक्षासम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण	पटक	१					१	२
३	विपद् व्यवस्थापन विज्ञ समिति गठन	पटक	१					१	२
४	स्थानीय स्तरमा वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		१				१	२
५	विपद् व्यवस्थापनका लागि क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	विपद् पुर्वतयारी प्रतिकार्य पुनर्स्थापना तथा उत्थानशिलतासम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
७	विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार निर्माण	वटा	आवश्यकता अनुसार						

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली, २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति

विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्था गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका कूल ३३ वटा सामुदायिक विद्यालय मध्ये माध्यमिकमा १४ वटा कच्ची भवन, २१ वटा ट्रस भवन र १७ वटा पक्की भवन रहेका छन् । कूल २५ वटा आधारभूत विद्यालयमा एउटा पनि पक्की नरहेको अवस्था विद्यमान छ । आधारभूत तहमा ३२ वटा ट्रस भवन र २२ वटा कच्ची भवन रहेका छन् ।माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये ७ वटामा र आधारभूत तह तर्फ ८ वटामा मात्र Wash Facilities सहितका शौचालय छन् ।सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा खेलमैदानको अवस्था अपर्याप्त रहेको छ । विद्यालय कम्पाउण्ड घेराबारा सहितका विद्यालयहरू जम्मा ५ वटा रहेका छन् ।कही विद्यालयहरूको आफ्नै खानेपानीको स्रोत छ भने अधिकांश विद्यालयहरूमा खानेपानीको समस्या व्याप्त रहेको छ ।सबै विद्यालयमा विद्युत जडान भएता पनि सबै कक्षाकोठाहरूमा बत्ती जडान हुन बाँकी रहेको छ । अधिकांश विद्यालय तथा कक्षाकोठाहरुमा रंगरोकन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नगरपालिका भरिमा एउटामात्र माध्यमिक विद्यालयमा छुट्टै कोठासहितको पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला र कम्प्युटर प्रयोगशाला कक्ष रहेको छ ।बाँकी माध्यमिक विद्यालयमा पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला र कम्प्युटर प्रयोगशाला सामान्य पूर्वाधार मात्र रहेको छ भने सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सेवाको पहुँच पुगेको छ । कही विद्यालयहरूमा प्रवेशद्वार (गेट) समेत निर्माण भइसकेको छ ।विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भारका लागि केन्द्रबाट नियमित रूपमा सशर्त अनुदान प्राप्त भइरहेको र स्थानीय तहबाट पनि भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि लगानी भइरहेको छ ।

विद्यमान समस्या र चुनौतीहरूः

१.सबै विद्यालयहरूमा पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार नहुनु,

२.पूर्वाधार विकास कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु,

३.सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरू योजना विकास गर्नु।

४.आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु,

५.पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु।

४.६.३ उद्देश्य

१.सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्ने,

२.पूर्वाधार निर्माण कार्यलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउने,

३. आवासीय विद्यालय सञ्चालनको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्ने ।

४.६.४ रणनीति

१.पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ,

२.विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिनेछ,

२.विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय,

भान्सा वा खाजा घर, खेलमैदान, पुस्तकालय कक्ष, विज्ञान प्रयोगशाला कक्ष, आइसिटी ल्याव कक्ष, घेराबारा, संगित कक्ष, मञ्च तथा सभाहल, एसेम्ब्ली स्थलमा इन्टरलक (ईँटा) बिछ्याउने लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ,

४. प्रकोपको प्रभावित विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नति/स्थानान्तरण गरिनेछ,

५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ,

६. पूर्वाधार विकासकालागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिने छ,

७. विद्यालय भवन तथा भौतिक पूर्वाधारलाई विपत् जोखिममुक्त सुरक्षित र हरित बनाइने छ,

८. विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री बनाइने छ,

९. नक्साङ्कनका आधारमा आवासीय विद्यालय सुचारु गरिने छ ।

४.६.५ उपलब्धी, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

क. उपलब्धी

१.सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

ख. नतिजा

१. माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरू योजना तयार हुने,

२. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिने,

३. पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्याससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने,

४. पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने,

५. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने,

६. विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने,

७. सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबारा र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने,

८. आवासीय विद्यालय निर्माण र सञ्चालन भएको हुने ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाई	भौतिक लक्ष्य ५ बर्ष					लक्ष्य	
			२०८३	२२०८४	२२०८५	२२०८६	२२०८७	५ बर्ष	१० बर्ष
1	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार अवस्था अध्ययन	विद्यालय	सबै						
2	भौतिक पूर्वाधार विकास योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	10
3	नयाँ पूर्वाधार निर्माण (कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, घेराबारा, मञ्च, सभाहल, प्रार्थना स्थल)	वटा	५	१०	१०	१५	१५	५५	११०
४	पूर्वाधार निर्माणका लागि विभिन्न संघसंस्थासँग साझेदारी	पटक	निरन्तर						
५	हरित विद्यालय अन्तर्गत एक विद्यालय एक फूलबारी निर्माण कार्यक्रम	पटक	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३
५	विज्ञ समूहमार्फत विद्यालयको स्थलगत अनुगमन विनियोजित रकमको कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर						
६	निर्माण भएका संरचनाको मर्मत सम्भार	पटक	निरन्तर						
७	आवासीय विद्यालयका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	१						२
७	बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, प्रविधिमैत्री समतामुलक र छापायुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन	वटा	५	१०	१०	१०	१०	४५	१००

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालीन उद्धेश्य रहेको छ । विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरूपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ । विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ ।

नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ

तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इनटरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिको संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामाग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

शैक्षिक सत्र २०७४ मा एक कम्प्युटर एक प्रिन्टर उपलब्ध गराउने लक्ष्य सहित मादीनगरपालिकाले सबै सामुदायिक तथा धार्मिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर प्रिन्टर वितरण गरी सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत प्रधानाध्यापकहरूलाई १२० घण्टे आधारभूत कम्प्युटर तालिम सञ्चालन गरिएको थियो । त्यस पश्चात प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट, इ-हाजिरी, सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्तिमा एक/एक थान, र कक्षा १-८ सञ्चालित केही आधारभूत विद्यालयहरूमा एक/एक थान स्मार्ट बोर्ड जडान तथा सञ्चालन र सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा ICT Lab रहेको छ । मादी नगरपालिकाभित्रका दुई वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा एक एक थान कम्प्युटर तथा ल्यापटप रहेका छन् । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी IT फोकल पर्सनलाई २ चरणमा तालिम, शिक्षकहरूलाई १५ दिने कप्म्युटर तालिम, विद्यालय लेखाङ्कन प्रणाली तालिम तथा कार्यशाला, IEMIS फोकल पर्सनलाई अभिमुखीकरण तालिम गरी जम्मा १९० जना शिक्षक तथा कर्मचारीलाई सूचना प्रविधिसम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ ।यसले विद्यालयका कामकाजहरू हस्तलिखित रहित बनाउन सहयोग गरेको छ । यसका साथै शिक्षण सिकाइलाई प्रविधिमैत्री बनाउदै सिकाइ स्तर वृद्धि गर्न सहयोग पुगेको छ ।

४.७.३ उद्देश्य

१. सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने ।
२. सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पु¥याउने,
३. शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने।
४. विद्यालयको प्रशासनिक, शैक्षिक व्यवस्थापन प्रणाली आदिलाई प्रविधिमा आधारित पेपरलेस र पारदर्शी बनाउने ।

४.७.४ रणनीति

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने,
२. सूचना प्रविधिमा सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्न तालिम प्रदान गर्दै स्मार्ट शिक्षक विकास गरी डिजिटल कक्षा सञ्चालन गर्न जोड दिने,
३. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने,
४. शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,
५. शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने,
६. शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी अनुगमन तथा नियमन गर्ने,
७. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने।
८. विद्यालयहरूमा इ पुस्तकालय स्थापना गरी प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइमा पहुँच विस्तार गर्ने,
९. खुला शैक्षिक सामग्री र श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न नगरस्तरीय डिजिटल पुस्तकालयको स्थापना गरी सोको पहुँच विद्यालयहरूमा विस्तार गर्ने,
१०. सबै विद्यालयहरूको वेबसाइट निर्माण गरी विद्यालयका गतिविधि वेबसाइटमा प्रविष्ट गर्ने ।

४.७.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

१. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने ।

प्रमुख नतिजाः

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,
२. विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,
३. सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,
४. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,
६. शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार हुने,
७. विद्यालयहरूमा इ- पुस्तकालय स्थापना गरी प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइमा पहुँच विस्तार हुने,
८. खुला शैक्षिक सामग्री र श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न नगरस्तरीय डिजिटल पुस्तकालयको स्थापना गरी सोको पहुँच विद्यालयहरूमा विस्तार हुने,
९. सबै विद्यालयहरूको वेबसाइट निर्माण गरी विद्यालयका गतिविधि वेबसाइटमा प्रविष्ट भएको हुने,
१०. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने।

शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT सामग्री तथा संरचना विस्तार	वटा	८	५	५	५	१०	३३	३३	
२	शिक्षकहरूको ICT क्षमता विकास तालिम	जना		३३	३३	३३	३३	१३२	२६४	
३	स्मार्ट शिक्षक विकास	जना		५	५	५	५	२०	४०	
४	प्रविधिमैत्री शिक्षण	विद्यालय	८	१३	१८	२३	३३	३३	३३	

	कार्यक्रम									
५	IEMIS अद्यावधिक तालिम	**पटक**	१	१	१	१	१	**५**	**१०**	
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक			१		१	२	४	
७	विद्यालयहरूको वेवसाइट निर्माण	विद्यालय	३	३	३	४	४	१७	**३३**	
८	इ-लाइब्रेरी	विद्यालय		४	४	**५**		१३	**१३**	
९	नगर स्तरीय इ-लाइब्रेरी तथा सिप विकास केन्द्र निर्माण	पालिका		१				१	**१**	

परिच्छेद - ५

५.१ उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनः

५.१.१ परिचयः

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको परिप्रेक्षमा गुणस्तरीय, सीपयुक्त, समावेशी, समतामूलक, रोजगारी उन्मूख, उत्पादनशील नागरिक तयार पार्नु स्थानीय तहको प्रमुख कर्तव्य हो। शिक्षा क्षेत्रमा गुणस्तर तथा प्रभावकारिता कायम गर्न विभिन्न प्रयत्न गरेता पनि शिक्षा क्षेत्रको अवस्थामा अपेक्षाकृत सुधार हुन सकेको छैन। नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था, आर्थिक विपन्नताका कारण कतिपय बालबालिकाहरू विद्यालय तहको शिक्षाबाट समेत वञ्चित हुनु परेको अवस्था छ। यस्ता विविध समस्याहरूलाई समाधान गरी समावेशी, समतामूलक, उत्पादनमुलक, सूचना प्रविधियुक्त शिक्षा तथा शिक्षा क्षेत्रमा शिक्षक, अभिभावक एवं सरोकारवालाहरूको विद्यालय प्रति जवाफदेहिता, उत्तरदायी एवं जिम्मेवारी अभिवृद्धि गर्दै लैजानको लागि योजनाको आवश्यकता र औचित्य पुष्टि हुन्छ।

यस खण्डमा मादी नगरपालिकामा उच्च शिक्षण संस्था स्थापना र संचालन सम्बन्धमा समान्य चर्चा गरिएको छ। संवैधानिक व्यवस्था अनुसार उच्च शिक्षाको व्यवस्थापकीय अधिकार संघ र प्रदेश सरकारको हुने भएकोले स्थानीय तहले समन्वय, सहयोग र आवश्यक परेमा नियमनकारी भूमिका मात्र निर्वाह गर्न सक्छ । विश्वविद्यालय र उच्च शिक्षणसंस्थाको स्थापना सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने दायित्व संघ र प्रदेश सरकारको रहेको छ। स्थानीय तहले माध्यमिक तहको शिक्षा पूरा गरेका नगरपालिकाबासीहरूमा उच्च शिक्षाको पहुँच वृद्धिका लागि सहायक भूमिका निर्वाह गर्नेछ। भौतिक पूर्वाधार विकास, प्राध्यापन गर्ने जनशक्ति व्यवस्थापनमा आर्थिक सहयोग, उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र विस्तार जस्ता कार्यमा नगरपालिकाले सहयोग गर्नेछ। नगरपालिकाभित्र उच्च शिक्षाको माग र आवश्यकता पहिचान गरी स्थानीय समुदायलाई उच्च शिक्षण संस्था खोल्न र सञ्चालन गर्न सहयोग गरी प्रवर्धन गर्ने कार्यपालिकाले गर्नेछ।

मादी नगरपालिकामा उच्च शिक्षणसंस्थाको रूपमा हालसम्म एक मात्रै मादी बहुमुखी क्याम्पस सञ्चालनमा रहेको छ। प्राविधिक शिक्षामा स्थानीय समुदायका बालवबालिकाहरूको पहुँच विस्तार गर्न एउटा

प्राविधिक कलेज स्थापनाको लक्ष्य राखी बजेट र पूर्वाधारको विकासमा वर्तमान माग र आवश्यकता अनुरूप प्रारम्भिक कार्यको थालनी तत्काल गर्नुपर्ने छ।

५.१.२ उद्देश्यहरू:

मादी नगरपालिका भित्र उपयुक्त उमेर समूहका नागरिकहरूको उच्च शिक्षामा पहुँच विस्तार तथा सहभागिता वृद्धि गर्नु यस योजनाको समग्र उदेश्य रहेको छ। यसका लागि निम्नलिखित उदेश्यहरू निर्धारण गरिएको छ।

१. उच्च शिक्षामा स्थानीय समुदायका बालबालिकाहरूको पहुँच विस्तार गर्नु,

२. उच्च शिक्षामा विपन्न र पिछडिएको समुदायका नागरिकहरूको सहभागिता वृद्धि गर्नु,

३. उच्च शिक्षा तर्फ प्राविधिक शिक्षाको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्नु,

४. शिक्षाशास्त्र, व्यवस्थापन, प्राविधिक लगायत संकायगत विविधतायुक्त शिक्षण संस्था स्थापना र सञ्चालनको
लागि आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु,

५. नगरपालिकामा उच्च शिक्षाको नियमक संयन्त्रको विकास र सुदृढ गर्नु।

५.१.३ रणनीतिहरु:

मादी नगरपालिका क्षेत्रभित्र उच्च शिक्षाको विकास र विस्तारको लागि निर्धारण गरेका उदेश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. मादी बहुमुखी क्याम्पसलाई थप व्यवस्थित र स्तरोन्नति गर्न पहल गरिनेछ,

२. प्राविधिक धार तर्फ उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र सञ्चालनको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ,

३. संघीय सरकार, प्रदेश सरकारसँग र नगरपालिकाको सहयोगमा साधारण तथा प्राविधिक उच्च शिक्षातर्फ थप पूर्वाधार विकास गरिनेछ,

४. नगरपालिकालाई समन्वयकारी भूमिकामा स्थापित गरिनेछ,

५. विपन्न लक्षित समुदायका स्नातक र स्नातकोत्तर गरेका विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ,

५. साधारण तथा प्राविधिक शिक्षा तर्फ इन्जिनियरिङ कलेजको लागि भौतिक पूर्वाधार विकास गरिनेछ,

६. विपन्न लक्षित समुदायका स्नातक र स्नातकोत्तर गरेका युवतीहरूलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

५.१.४ उपलब्धी, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धी

१. उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता वृद्धि हुने।

नतिजा

१ उच्च शिक्षामा भर्ना दर वृद्धि भइ पहुँचमा वृद्धि हुने।

२ उच्च स्तरको जनशक्ति तयार हुने।
३ नगरपालिका क्षेत्रभित्र नै संकायगत उच्च शिक्षणसंस्था सञ्चालनमा हुने।

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य (उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन)

क.स.	सूचक/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य					भौतिक लक्ष्यः १० वर्ष
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१	व्यवस्थापन सुधार	पटक	निरन्तर					निरन्तर
२	प्राविधिक उच्च शिक्षणसंस्था (इन्जिनियरिङ) स्थापना र सञ्चालनको लागि सम्भाव्यता अध्ययन	पटक		१				
३	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति कार्यक्रम	विद्यार्थी				मापदण्ड अनुसार		
४	आधुनिक फर्निचर सहितको पुस्तकालय व्यवस्थापन	पटक			१			

५.२ संस्थागत (नीजि) विद्यालयः

५.२.१ वर्तमान अवस्थाः

सरकारको सार्वजनिक निजी साझेदारीको नीतिअनुरूप शिक्षा क्षेत्रमा निजी लगानी बढ्दै गइरहेको छ । कही समय अघि शहरी क्षेत्रमा मात्र सिमित निजी विद्यालयहरू हाल सानासाना गाउँबस्तीहरूमा पनि खुलेका छन् । अहिले शुल्क तिर्नसक्ने अभिभावकहरूको पहिलो रोजाइमा परेको निजी विद्यालयको शिक्षा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा गुणस्तरीय हुन्छ भन्ने विश्वास आम अभिभावकमा परेको छ। तर निजी विद्यालयहरूमाथि पनि अनेक प्रकारका आरोपहरू लाग्ने गरेको छ विशेष गरी चर्को शुल्क उठाएको, शुल्क अनुसारको सेवा सुविधा नदिएको, अनावश्यक विषय र पुस्तकको भारी थोपरिएको, सरकारले स्वीकृत गरेको पाठ्यक्रम लागु नगरेको, कक्षा कोठा र फर्निचर उपयुक्त नभएको, ड्रेस लगायत शैक्षिक सामग्रीहरू विद्यालयबाट वितरण गर्ने गरेको जस्ता आरोपहरू निजी विद्यालयहरू माथि लाग्ने गरेको पाइन्छ। अर्को तिर निजी विद्यालयहरूको पनि आफ्नै गुनासो छ । गुणस्तरीय शिक्षामा गरेको योगदानलाई बेवास्ता गरेर निजी विद्यालयमा अध्ययन गरेका विद्यार्थीहरूलाई राज्यले प्रदान गर्ने छात्रवृत्तिबाट बञ्चित गरिएको, निजी विद्यालयमा सरकारी कर्मचारीका छोरा छोरीहरूलाई पढाउन निरूत्साहित गर्ने निति लिएको, सेवा क्षेत्र भनिए पनि कुनै किसिमको सहुलियत र छुट नदिएको जस्ता गुनासो निजी विद्यालयका संगठनहरूको रहेको पाइन्छ। यस्तो स्थितिमा निजी क्षेत्रले शिक्षामा गरिएको लगानीको सुरक्षा गर्दै निजी विद्यालयहरूलाई नियमन गरी सेवामुखी बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। मादी नगरपालिकाभित्र जम्मा १ वटा संस्थागत विद्यालय सञ्चालनमा रहेको छ । त्यस विद्यालयलाई सेवामुखी बनाउँदै लैजाने लक्ष्यका साथ रणनीतिक योजना तयार गरिएको छ।

५.२.२ उद्देश्य

- संस्थागत विद्यालयहरूलाई प्रचलित ऐन, नियम, नियमावली बमोजिम नियमन गरी सेवामुखी बनाउनु।
- विद्यालयहरूमा सुशासन कायम गरी गुणस्तरीय शिक्षाको लागि अभिप्रेरित गर्नु।

५.२.३ रणनीतिहरूः

- निजी लगानीमा खुलेका विद्यालयहरूलाई नियमन गर्ने।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि प्रोत्साहन गर्ने।
- विद्यालयमा सुशासन कायम गर्ने।

५.२.४ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धी

- संस्थागत विद्यालयहरू प्रचलित ऐन र नियमावली बमोजिम सेवामुखी भई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति भएको हुने,
- लक्षित वर्गहरूका लागि विद्यालयले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरू सुनिश्चित भएको हुनेछ।

नतिजा

- संस्थागत विद्यालयहरू प्रचलित ऐन, नियम, नियमावली बमोजिम सञ्चालन भएको हुनेछ,

- भौतिक सुविधाको विस्तार, जनशक्ति व्यवस्थापन, कक्षाकोठा व्यवस्थापन एवं वालमैत्री तथा सिकाइमैत्री वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ।

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य (संस्थागत निजी विद्यालय)

क्र.स.	सूचक/क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य				
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
१	निजी विद्यालय नियमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२	लक्षित वर्गमा सेवा सुविधा वितरण	पटक	१	१		१	१
३	कक्षा कोठा अवलोकन एवं निरीक्षण	पटक	निरन्तर				
४	प्रश्न पत्र निर्माण, मोडेरेसन, उत्तरकुञ्जिका निर्माण, उ.पु. परीक्षण, नतिजा प्रकाशन तथा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१
५	विव्यस, अभिभावकको कार्यक्रमको अनुगमन क्षमता अभिवृद्धि	पटक	निरन्तर				
६	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयहरू बीच सिकाइ अनुभव आदानप्रदान	पटक	१	१	१	१	१
७	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरू बीच अन्तक्रिया, गोष्ठी एवं बैठक सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१

परिच्छेदः ६ सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्यांकन जस्ता क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ।

६.१. शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

६.१.१. परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना,प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय सरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व;शिक्षामा

भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगर सभा, नगर शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रूपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरूरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधीकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ। योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता बिना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ जमा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

६.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रूपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायःजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रूपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धीपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिकोसमीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ रहेको छ ।

६.१.३ उद्देश्य

१. स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
२. तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
३. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
४. जनशक्तिहरूको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु ।

६.१.४ रणनीति

१.स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति, ऐन, नियम, कार्यविधिहरूको तर्जुमा गर्ने,

२.संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,

३.कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,

४.स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,

५.प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने,

६.कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगवाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने,

७.प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरू बीच कार्यसम्पादन करार गरी लागु गर्ने,

८.विद्यालय व्यस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ जस्ता समिति नियमानुसार पुनर्गठन गरी परिचालन गर्ने ।

६.१.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क. उपलब्धिः

१. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

ख. प्रमुख नतिजाः

१. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,

२. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,

३. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,

४. सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ।

संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)	भौतिक

स.		इकाइ	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	५ वर्षको जम्मा	लक्ष्य (१० वर्ष)
१	आवश्यक नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि तर्जुमा	सङ्ख्या		१				१	२
२	विद्यालयलाई कार्यसम्पादनका आधारमा प्रोत्साहन	विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३
३	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३
४	विव्यस शिअसं पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	इ-हाजिरी जडान	विद्यालय	सबै						
६	गुनासो पेटिका व्यवस्थापन गुनासो सुनुवाई समिति	समिति गठन	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३
७	नियमित रूपमा सामाजिक परीक्षण, लेखा परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाई	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
८	विद्यालयको अनुगमन तथा पृष्ठपोषण गर्ने	विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	३३	३३

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

६.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

६.२.२ वर्तमान अवस्थाः

यस नगरपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रूपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समितिर शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको

बैठक अपेक्षाकृत रूपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तैयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएको छ।

६.२.३ उद्देश्यहरुः

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

६.२.४ रणनीति

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

६. विद्यालयमा शिक्षा नियमावली बमोजिम प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने व्यवस्थालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारूहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

६.२.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धीहरुः

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

१ शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	आवश्यक कानुन निर्माण	पटक	१					१	२	
३	विव्यस शिअसं.पुनर्गठन	पटक	नियमानुसार							
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
५	प्रधानाध्यापक नियुक्ति	पटक	नियमानुसार							
६	शैक्षिक गुणस्तर	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

	सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया									
७	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको अध्ययन विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
९	वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	संघसंस्थाहरूसँग साझेदारी	पटक	आवश्यकता अनुसार							

परिच्छेद- ७
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्युसन, कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा

पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रूपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो रहेको छ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रूपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सशर्त अनुदानको रूपमा प्राप्त हुने केन्द्रीय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शीर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लगानीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत करिब ४८ हजार रहेको छ । देउसी भैलो, चन्दादान, कृषि उत्पादनदेखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका छन् ।

दश वर्षे नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रूपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रूपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि पर्याप्त

वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । पहिलो ५ वर्षको श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट रु	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	संघीय सरकार	१५,७३,००,०००।-	३४.७४	
२	प्रदेश सरकार	२,२५,००,०००।-	४.९६	
३	स्थानीय सरकार	१८,२०,६०,०००।-	४०.२१	
४	साझेदार संघ संस्था	९,०८,७५,०००।-	२०.०९	
५	अपुग रकम	-	-	
	जम्मा	४५,२७,३५,०००।-	१००	

७.३ उद्देश्य

१. योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,
२. पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,
३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,
४. खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।

७.४ रणनीतिहरू

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,
२. आफ्नो तहभित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,
३. स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने,
४. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

५. शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गरिने ,

६. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

७. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने।

७.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

१. शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

२. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

७.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको बजेट विवरण

क्रस	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रू हजार मा						श्रोत आँकलन			
		०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७	०८७/८८	**जम्मा**	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	साझेदार संस्था
१	३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा र कर्मचारी	८६५०	९७००	९७००	९५००	९२५०	४६८००	३००	२०००	४२५००	२०००
२	३.२ आधारभतू शिक्षा	९५०	३४००	२७००	२४००	२२००	११६५०	१४५०	१७५०	७२००	१२५०
३	३.३ माध्यमिक शिक्षा	२४१०	१२४६०	१२४१०	१२४१०	२०४१०	६०१००	५५०००	१७५०	३३५०	
	३.४ अनौपचारिक तथा आजिवन सिकाइ	९९०	१०९०	९९०	९९०	१०९०	५१५०	४०००	५००	६५०	
५	४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	१७५०	१७५०	१७५०	१७५०	१७५०	८७५०	१६२५	१०००	५७५०	३७५
६	४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	९०८०	९०८०	९०८०	९०८०	९०८०	४५४००	१५००		४३६५०	२५०
८	४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण	३१००	३०००	३१००	३०००	३०००	१५२००	१३२५०		१९५०	
९	४.४ विद्यालय दिवा खाजा स्वास्थ्य पोषण र सरसफाइ	६८५	१४८५	६८५	६८५	१४८५	५०२५	६५०		४३७५	
	४.५ शिक्षामा सूचना प्रविधि	१६००	६१५००	१७५०	१५२५	१७२५	६८१००	४७५०	३०००	६३५०	५४०००
	४.६ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	१३००	१४००	१२००	१२००	१२००	६३००	२५००		१३००	२५००

	४.७ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	१९०००	२९१३०	२८८००	३८८००	३९१३०	१५४८६०	६६४५०	१००००	४८४१०	३००००
	४.८ उच्चशिक्षा	१२००	१२५०	१३००	१२००	१२००	६१५०		२५००	३६५०	
	५.१ संस्थागत क्षमता विकास र सुशासन	३५०	४५०	३५०	३५०	३५०	१८५०			१८५०	
	५.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	४७३५	३७३५	१२३५	१२३५	१२३५	१२१७५	३१७५		८५००	५००
	५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१०४५	१०४५	१०४५	१०४५	१०४५	५२२५	२६५०		२५७५	
	जम्मा	**५६८४५**	**१४०४७५**	**७६०९५**	**८५१७०**	**९४१५०**	**४५२७३५**	**१५७३००**	**२२५००**	**१८२०६०**	**९०८७५**

परिच्छेद - ८

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१. परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरूप कार्यान्वन गर्नेछ । स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वियनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सुपरिवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रूपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

८.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी नगरपालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनिधिहरूबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरिएको छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजीकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन, नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

नगर शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिका वडाहरू, सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

८.३ **उद्देश्य**

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु,
२. अनुमगन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु,
३. योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु ।

८.४ **रणनीति**

१. प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने,
२. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने,
३. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने,
४. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने,
५. विद्यार्थी उपलब्धी परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने,
६. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने,
७. योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

८.५ **उपलब्धी, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य**

क. उपलब्धिः

१. प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने र योजनाको

मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

२. कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ ।

३. समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ ।

ख. प्रमुख नतिजाः

१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ,

२. अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ,

३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	५ वर्ष लक्ष्य		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१	२	
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१		१			२	४	
३	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	
४	अर्धवार्षिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धी परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	

अनुसूचीहरू

नगर शिक्षा समितिले योजना निर्माण समितिको गठन

आज मिति २०८२/०९/१३ गते आइतवारका दिन विहान ८:०० वजे मादी नगरपालिका नगर प्रमुख तथा नगर शिक्षा समितिका अध्यक्ष श्री जिवन लिंथेप ज्युको अध्यक्षतामा नगर शिक्षा समितिको बैठक वसी निम्न प्रस्ताव माथि छलफल गरी निर्णय गरियो ।

उपस्थिति

अध्यक्ष: श्री जीवन लिङ्थेप
सदस्य: श्री सुनिता देवी भट्टराई दाहाल
सदस्य: श्री गिरिराज भण्डारी
सदस्य: श्री भक्त वहादुर भट्टराई
सदस्य: श्री धननारायण तामाङ्ग
सदस्य: श्री रत्न वहादुर गुरुङ
सदस्य: श्री शान्तिकुमार दाहाल
सदस्य: श्री मायादेवी भुसाल
सदस्य: श्री होमनाथ प्याकुरेल
सदस्य श्री अम्विका कार्की
सदस्य सचिव: श्री वद्री कार्की
आमन्त्रित सदस्य:
श्री प्रर्शुराम कार्की, आर्थिक प्रशासन प्रमुख
श्री अजय निरौला, कम्प्युटर अपरेटर शिक्षा शाखा

प्रस्ताव नं १ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल निर्माण सम्वन्धमा ।

निर्णय नं. १ मादी नगरपालिकाको शैक्षिक पार्श्वचित्र (प्रोफाइल) तथा १० वर्षे शिक्षा योजना निर्माण तथा स्वीकृति समेत गरी असार मसान्तसम्ममा अनिर्वाय पालिकाको वेवसाइडमा अपलोड गर्नु पर्ने भएकोले उक्त अवधिसम्ममा शैक्षिक पार्श्वचित्र तथा नगर शिक्षा योजना निर्माणका लागि योजना निर्माणमा विज्ञता प्राप्त गरेका व्यक्ति तथा आवश्यकता अनुसार आमन्त्रित सदस्य रहने गरी तपसिलको कार्यदल गठन गर्ने निर्णय गरियो ।

तपसिल

संयोजक: श्री गिरीराज भण्डारी	सामाजिक विकास समिति संयोजनक
सदस्य: श्री वद्री कार्की	शिक्षा अधिकृत मादी न.पा.
सदस्य: श्री शान्तिकुमार दाहाल	वुद्धिजीवि
सदस्य: श्री गोपाल प्रसाद प्याकुरेल	मा.शि.तृ
सदस्य: श्री देवेन्द्र गुरुङ्	मा.शि.तृ
सदस्य: श्री घनेन्द्र कार्की	नि.मा.शि.तृ
सदस्य: श्री मोहनमणी दाहाल	प्रा.शि.द्वि
सदस्य: श्री खड्ग वहादुर दर्जी	प्रा.शि.तृ
सदस्य: श्री तारा कार्की	प्रा.शि.तृ

योजना निर्माण समितिको/कार्यदल निर्णय

श्री

आज मिति २०८३।०१।३० गते बुधबारका दिन मादी नगरपालिका नगर शिक्षा योजना निर्माण समितिको बैठक उक्त समितिका संयोजक श्री गिरीराज भण्डारीको अध्यक्षतामा बसी निम्न प्रस्तावमाथि छलफल गरी निर्णय गरियो।

बैठकको उपस्थिति

१. संयोजक - श्री गिरीराज भण्डारी
२. सदस्य - श्री बद्री कार्की
३. सदस्य - श्री शान्ति कुमार दाहाल
४. सदस्य - श्री गोपाल प्र. ~~दाहाल~~ घिमिरे
५. सदस्य - श्री देवेन्द्र गुरुङ
६. सदस्य - श्री धर्मेन्द्र कार्की
७. सदस्य - श्री मोहननाथ दाहाल
८. सदस्य - श्री खड्ग ब. दर्जी
९. सदस्य - श्री तारा कार्की

आमन्त्रित

१. श्री राजेन्द्र कुमार कार्की, शिक्षा अधिकृत (मादी)
२. श्री अजय श्रेष्ठ, कम्प्युटर अपरेटर
~~३. श्री तिलामुनी दाहाल, स्व. अधिकारी~~

प्रस्ताव नं. १. योजना छलफल

निर्णय नं. १. प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा मादी नगरपालिकाको शैक्षिक योजना निर्माण गर्नको लागि आवश्यक पर्ने तथ्यांकहरुको तोकिएको ढाँचामा संकलन गरी शिक्षा शाखामा पेश गर्नका लागि तपशिल अनुसारका गणकहरु छनौट गरी कार्य संचालन गर्ने निर्णय पारित गरियो।

तपशिल

	कक्षा नं.
१. श्री सविता पोखरेल, उत्तिङ मा.वि.	१
२. श्री महेन्द्र बुढाथोकी, महेश्वरी आ.वि.	१
३. श्री कुलमणी कडुवाल, मायादेवी मा.वि.	२
४. श्री भुनु राई, ओखरबाङ आ.वि.	२
५. श्री रिमा श्रेष्ठ, लामकुराङमा आ.वि.	३
६. श्री आनन्द कुमारी जोशी, बिनोद मा.वि.	३

७. श्री तिर्थ कुमारी गजुरेल, आनन्दपथ आ० वि० ४
८. श्री कालिमाया वि० क०, मकुरी आ० वि०
९. श्री तारादेवी कट्टेल, चन्द्रज्योति आ० वि ५
१०. श्री श्याम कुमार दाहाल, सरस्वती आ० वि०
११. श्री धुकुमाया थाँदे, सिंहदेवी आ० वि० ६
१२. श्री परशुराम पहुगाना, भानु आ० वि०
१३. श्री गणेश कार्की, सिंहदेवी आ० वि०
१४. श्री ललिता विष्ट लिङ्बाङ, ममता आ० वि ७
१५. श्री राज कुमार गुरुङ, सरस्वती मा० वि०
१६. श्री दिल ब० लिङ्बाङ, सरस्वती मा० वि ८
१७. श्री मुना माइतीला, लिङ्गाङखर्क आ० वि
१८. श्री तुलसा पुन्मान, रवलागुड आ० वि० – ९

प्रस्ताव नं. २. तथ्याङ्क संकलनका लागि फाराम तयारी सम्बन्धमा ।

निर्णय नं. २. प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा माथिको नि. नं. १ अनुसारको तथ्याङ्क संकलन गर्नका लागि फाराम बनाउने जिम्मेवारी शिक्षा अधिकृत अभिन्द्रकुमार कार्की र सहायक श्री खड्ग ब० दर्जीलाई दिने निर्णय पारित गरियो ।

निर्णय नं. ३ आजको बैठकको नि. नं. १ अनुसारको गणकहरूलाई पालिकामा मिलाएर १ दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम २०७३ [illegible] ५ गते बिहान ११:०० बजे मादी न. पा. को सभाहलमा सम्पन्न गर्ने निर्णय पारित गरियो ।

प्रस्ताव नं. ४ जिम्मेवारी बाँडफाँड सम्बन्धमा

निर्णय नं. ४ प्रस्ताव नं. ४ माथि छलफल गर्दा मादी नगरपालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्नका लागि तपसिल अनुसारको प्राविधिक जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्ने निर्णय पारित गरियो ।

परिच्छेद ६ अनुगमन तथा मूल्यांकन,
देवेन्द्र, गुरुङ, सरस्वती मा० वि०, मालबारी

३.२ आधारभूत शिक्षा र ४.८ विद्यालयमा सुशासन तथा सदाचार प्रविधि
इन्द्र ब० दर्जी, श्री हिंगमगावती आ० वि०

३.३ माध्यमिक शिक्षा र ४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मूल्यांकन
गोपाल न्यौपाने, मादी मा० वि०

३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ र ४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण
मोहनमणि दाहाल, विनोद मा० वि०

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास शान्ति कुमार दाहाल, मादी विद्यालय व्यवस्थापन र सुशासन न. पा०-२

४.४ विद्यालय योजना तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम तारादेवी छत्री कार्की
नेशनल आ० वि०, च्याङ्ली

४.५ विद्यालय पुरस्कार, विपद व्यवस्थापन तथा उत्तरदायित्व र ४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास, धर्मेन्द्र कार्की, भगवती मा० वि०, पुकुड

माथिको जिम्मेवारी बाँडफाँड अनुसारको कार्य सम्पादन गरी १० दिन भित्र बैठकमा पेश गर्ने निर्णय पारित गरियो।

श्री

आज मिति २०८३ साल असार २० गते शनिबारका दिन मादी नगर शिक्षा योजना (दश वर्षे) लेखन समितिको पहिलो ड्राफ्ट प्रस्तुत तथा सुझाव संकलन कार्यक्रम समितिका संयोजक श्री गिरिराज भण्डारीको संयोजकत्वमा निम्नानुसार सुसम्पन्न गरियो।

उपस्थिति:

क्र.सं.	नाम थर	ठेगाना	प्रतिनिधित्व	हस्ताक्षर
१	गिरिराज भण्डारी	मादी - ४	लेखन समिति	
२	जिवन लिंथेप		नगर प्रमुख	
३	सुनितादेवी भट्टराई दाहाल		नगर उपप्रमुख	
४	विनोद कुमार भण्डारी		प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	
५	नारायण कुमार कार्की	मादी - १	वडाध्यक्ष	
६	रमेश कुमार कार्की	मादी - २	"	
७	राम बहादुर गुरुङ	मादी - ३	"	
८	तिर्थ कुमार दाहाल	मादी - ५	"	
९	धन नारायण तामाङ	मादी - ६	"	
१०	रतन बहादुर गुरुङ	" - ७	"	
११	सुनिल लिंथेप	" - ८	"	
१२	लक्ष्मी बहादुर लिम्बु	" - ९	"	
१३	मुना गुरुङ	" - ७	कार्यपालिका सदस्य	
१४	मायादेवी भुषाल	" - ३	" "	
१५	तारादेवी सुनदास	" - ५	" "	
१६	दावाछत्र शेर्पा	" - ४	वि.व्य.स. अध्यक्ष	
१७	बुद्धिमान गुरुङ	" - ३	" अभिसदस्य	
१८	रामभक्त दाहाल	" - ५	" अध्यक्ष	
१९	दिल कुमार कार्की	" - २	" "	
२०	भोलामान गुरुङ	" - ७	" "	
२१	नारायण प्रसाद गुरुङ	" - ८	" "	
२२	पदम तामाङ	" - १	" "	
२३	होमनाथ प्याकुरेल	" - ४	प्रधानाध्यापक	
२४	दिपक कुमार दाहाल	" - ४	" "	
२५	योगेन्द्र कुमार ओझा	" - १	" "	
२६	चन्द्र बहादुर खड्का	" - २	" "	

क्र.सं.	नाम थर	ठेगाना	प्रतिनिधित्व	हस्ताक्षर
२७	विश्वनाथ सुवेदी	मादी - ५	प्रधानाध्यापक	
२८	ध्रुव कुमार घिमिरे	" - ४	" "	
२९	राम कुमार अधिकारी	" - ८	" "	
३०	युवराज गुरुङ	" - २	" "	
३१	मन कुमारी तामाङ	पुर	SCSDC/FC	
३२	रिता श्रेष्ठ	मादी - ३	बालविकास	
३३	कल्पना परियार	" "	" "	
३४	खगेन्द्र देवान	" "	आधारभूत शिक्षक	
३५	थानेश्वर पाठक	" - १	" "	
३६	मेनुका बस्नेत	" - ६	प्रधानाध्यापक	
३७	पदम मेद्यो गुरुङ	" - ८	आधारभूत शिक्षक	
३८	दुर्गा प्रसाद निरौला	" - ४	निवृत्त शिक्षक	
३९	शान्ति कुमार दाहाल	" - ५	पूर्व वि.व्य.स. अध्यक्ष	
४०	राजन सुवेदी	मादी न.पा.-६	चन्द्रज्योति आ.वि. पिपलबोट प्र.अ.	
४१	शान्ति कुमार दाहाल	" -५		
४२	कल्पना परियार	मादी न.पा.३	बाल विकास	
४३	चन्द्र कार्की	शिक्षा अधिकृत मादी न.पा.		
४४	राजेन्द्र कुमार कार्की	" "	" "	
४५	अजय निरौला	शिक्षा शाखा	कम्प्युटर अ.	
४६	खड्ग ब० कार्की			
४७	तारादेवी कार्की (पत्र)			
४८	मोहनमणी दाहाल	न.शि.यो. लेखन समिति सदस्य		
४९	गोपाल प्र. प्याकुरेल	" "	" "	
५०	कुमार कार्की	मादी न.-४	भकुरी आ.वि.	
५१	देवेन्द्र गुरुङ	मादी न.-८	सरस्वती मा.वि.	
५३	हेमराज लिम्बू	मादी -१	हाडुखाल प्रा.वि. शिक्षक	
५४	धनेन्द्र कार्की	न.शि.यो. [illegible], मादी न.पा.		
५५	मन बहादुर कार्की	मा.न.पा.४	मादी १० क्याम्पस	

निर्णय: आजको कार्यक्रमबाट प्राप्त सुझावहरू लाई समेटी मादी नगर शिक्षा योजनाको अन्तिम ड्राफ्ट तयार गर्ने निर्णय पारित गरियो।

आज मिति २०८३ साल जेष्ठ ३१ गते आईतबार मादी नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सम्बन्धी तथ्यांङ्क सङ्कलन गर्ने गणकहरुको लागि १ दिने अभिमुखिकरण कार्यक्रम मादी नगरपालिका शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाका शाखा प्रमुख श्री राजेन्द्र कुमार कार्कीको अध्यक्षतामा निम्न उप-स्थितीका साथ सम्पन्न गरियो ।

तपसिल

१ श्री राजेन्द्र कुमार कार्की (शिक्षा अ. सातौं)
२ श्री रोसन कार्की (वडा सचिव वडा-५)
३ श्री घतेन्द्र कार्की (सदस्य न. शि. यो.)
४ श्री बद्री कार्की (शिक्षा अधिकृत [illegible])
५ श्री खड्ग बहादुर दर्जी (सदस्य न. शि. यो.)
६, श्री तुलसी कँडुवाल (गणक)
७, श्री जेनु राई (गणक)
८, श्री रिता श्रेष्ठ (गणक)
९, श्री आनन्द कुमारी जि. सी. (गणक)
१०, श्री तिर्थ कुमारी भण्डारी (गणक)
११, श्री काजीमाया वि. क. (गणक) Kasimaya
१२, श्री तारादेवी कट्टेल (गणक) तारा
१३, श्री रामरुपक दाहाल (गणक)
१४, श्री सुकुमाया राई (गणक)
१५, श्री परशुराम ढुङ्गाना (गणक)
१६, श्री कमल कार्की (गणक)
१७, श्री अनिता बिन्दु लिंथेप (गणक)
१८, श्री राजकुमार गुरुङ (गणक)
१९, श्री दिल बहादुर लिंथेप (गणक)
२०, श्री जुना गडतौला (गणक)
२१ श्री तुलसा सुन्दास (गणक)
२२, श्री मनकुमारी तामाङ SCSDC-FC
२३.
२४.
२५.

नगर शिक्षा योजना निर्माणको समूह छलफलका तस्बिर

नगर शिक्षा योजनाको अन्तिम ड्राफ्टको प्रस्तुतीकरण तथा सुझाव संकलन कार्यक्रम

नगर शिक्षा योजनाको तथ्याङ्क विश्लेषण कार्यको तस्बिर

AY NOT COME. SO, LET'S FINISH
UNITED WE STAND

कवि कविता होस
कविता कवि होस
तब पो कविता हुन्छ।
भाव भए पो हुन्छ।

कार्यपालिका बैठकबाट नगर शिक्षा योजनाको स्विकृत भएको निर्णय

बैठक संख्या ६६

मादी नगर कार्यपालिकाको बैठक
मिति २०८३।०३।२८ गते
स्थान : नगर सभाहल
अध्यक्षता : नगर प्रमुख श्री जीवन लिंथेप

उपस्थितिः

क्र.सं.	पदाधिकारीको नाम थर	पद	दस्तखत
१.	श्री जीवन लिंथेप	नगर प्रमुख	
२.	श्री सुनिता देवी भट्टराई दाहाल	नगर उप प्रमुख	
३.	श्री नारायण कुमार कार्की	वडा अध्यक्ष वडा नं. १	
४.	श्री रमेश कुमार कार्की	वडा अध्यक्ष वडा नं. २	
५.	श्री राम बहादुर गुरूङ्	वडा अध्यक्ष वडा नं. ३	
६.	श्री गिरीराज भण्डारी	वडा अध्यक्ष वडा नं. ४	
७.	श्री तिर्थ कुमार दाहाल	वडा अध्यक्ष वडा नं. ५	
८.	श्री धन नारायाण तामाङ्	वडा अध्यक्ष वडा नं. ६	
९.	श्री रत्न बहादुर गुरूङ्	वडा अध्यक्ष वडा नं. ७	—
१०	श्री सुनिल लिंथेप	वडा अध्यक्ष वडा नं. ८	—
११.	श्री लक्ष्मी बहादुर लिम्बू	वडा अध्यक्ष वडा नं. ९	
१२.	श्री मन कुमारी वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	—
१३.	श्री देवीमाया अधिकारी	कार्यपालिका सदस्य	Devi
१४.	श्री तारा देवी सुन्दास	कार्यपालिका सदस्य	

बैठक संख्या ६६

मादी नगर कार्यपालिकाको बैठक
मिति २०८३।०३।२८ गते

स्थान : नगर सभाहल

अध्यक्षता : नगर प्रमुख श्री जीवन लिंथेप

क्र.सं.	पदाधिकारीको नाम थर	पद	दस्तखत
१५.	श्री मुना गुरूङ्ग	कार्यपालिका सदस्य	
१६.	श्री पर्मिला लिंथेप	कार्यपालिका सदस्य	
१७.	श्री छुति लामा शेर्पा	कार्यपालिका सदस्य	
१८.	श्री माया देवी भुषाल	कार्यपालिका सदस्य	
१९.	श्री डोमी शेर्पा	कार्यपालिका सदस्य	
२०.	श्री विनोद कुमार भण्डारी	सदस्य सचिव	

अन्य उपस्थित

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	दस्तखत
१.	श्री राजिव अधिकारी	अधिकृत आठौं	
२.	श्री गणेश प्रसाद दाहाल	सहायकस्तर पाँचौं	
३.	श्री		

मादी नगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालय,
ओखरबोटे,संखुवासभा ।

अध्यक्षताः जिवन लिंथेप मिति २०८३/०३/२८ बैठक सं. ६६

प्रस्तावहरु:

१. अघिल्लो कार्यपलिका-बैठकको समिक्षा सम्बन्धमा।
२. मादी नगरपालिकाको दश बर्षे नगर शिक्षा योजना (२०८३/०८४-२०९२/०९३) सम्बन्धमा ।
३. आ.व.२०८२/०८३ को प्रगति समिक्षा सम्बन्धमा।
४. योजना तथा कार्यक्रमको म्याद थप सम्बन्धमा ।
५. खर्च अनुमोदन गर्ने सम्बन्धमा ।
६. मादी नगरपालिका सामुदायिक वन व्यवस्थापन कार्यविधि,२०८३ सम्बन्धमा ।
७. विविध सम्बन्धमा ।

निर्णयहरु

प्रस्ताव नं. १ माथी छलफल गर्दा यस अघि मिति २०८३/०३/०८ गतेको ६५ औं कार्यपलिकाको बैठकका निर्णयहरु कार्यान्वयनको अवस्थाको बारेमा आजको बैठकमा छलफल गरी कार्यान्वयनमा सम्बन्धित जिम्मेवार जनप्रतिनिधिहरु तथा कर्मचारीहरुको भुमिकाको मूल्याङ्कन गर्दै समिक्षा गरियो ।

निर्णय नं. २ उक्त प्रस्ताव माथी छलफल गर्दा मादी नगरपालिकाको समाजिक विकास समितिको संयोजकत्वमा गठित नगर शिक्षा योजना तयारी समितिले तयार गरेको दश बर्षे नगर शिक्षा योजना (२०८३/०८४-२०९२/०९३) शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा मार्फत यस बैठकमा पेश भएकोले सो सम्बन्धमा आवश्यक छलफल गरी यथावत रुपमा स्वीकृत गरियो। उक्त योजना आगामी आ.व. २०८३/०८४ देखी नै बार्षिक,नीति कार्यक्रम र बजेट मार्फत क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. ३ उक्त प्रस्ताव माथी छलफल गर्दा आ.व. २०८२/०८३ मा विनियोजन भएका योजना तथा कार्यक्रमहरुको समिक्षा गर्दा कुल विनियोजित रकम रु. ५५,९३,६०,११०।– (अक्षरुपी पचपन्न करोड त्रियानब्बे लाख साठी हजार एक सय दश रुपैयाँ मात्र) मध्ये कुल रु.३८,११,१९,२६८।४४(अक्षरुपी अड्तीस लाख एघार हजार दूई सय अड्सठ्ठी रुपैयाँ चौवालिस पैसा मात्र) खर्च भएकोमा चालु खर्च रु. २७,५६,४८,६६३।४४– (अक्षरुपी सत्ताइस करोड छपन्न लाख अड्चालिस हजार छ सय त्रिसठ्ठी रुपैयाँ चौवालिस पैसा मात्र) (८४.०७ प्रतिशत) र पुँजिगत खर्च रु.१०,५४,७०,६३५।– (अक्षरुपी दश करोड चौबन्न लाख सत्तरी हजार छ सय पैंतिस रुपैयाँ) (४५.४६प्रतिशत) भई कूल जम्मा ६८.१३ प्रतिशत वित्तिय प्रगति भएको बेहोरा बैठकमा अवगत गराईयो

जिवन लिंथेप
नगर प्रमुख

नगर शिक्षा योजना कार्यपालिका बैठकबाट स्विकृत गर्दाका तस्विर